

Теолошки погледи

БЕОГРАД, 1974.

ГОДИНА VII

БРОЈ 3

ВЕРСКО-НАУЧНИ ЧАСОПИС

Протојереј Јован Мејендорф*

Брак у светлости православне теологије

УВОД

Сви православни катихизиси и црквене књиге дефинишу брак као „мистерију“ или „тајну“ Цркве. Можда на први поглед ова дефиниција изгледа чудновата: брак постоји исто тако код хришћана и нехришћана, код атеиста и код генерација људских бића која никад нису чула за реч „тајна“. Човек се рађа, жени се, рађа децу и умире. То су закони природе, које је Бог установио и благословио. Али брак је нарочито издвојен од стране Цркве. Сасвим посебан благослов који Она даје човеку и жени који склапају брак, зове се „ТАЈНА“. Зашто?

Постоји веома богата литература о браку, коју су писали римокатолици и протестанти, психолози, психоаналитичари, социолози и канонисти. У наше дане и наше време масовна медија обрађују проблеме у вези са сексуалном природом човека. Јавно се дискутује о питањима о којима пуританске генерације прошлости никада нису чак ни приватно расправљале. На широком плану је прихваћено да су Фројд и Јунг револуционисали не само сексуалну етику, већ такође и наше схватање о људској природи. У међувремену, Папа Павле VI, дејствујући супротно савету већине савремених римокатоличких теолога, узео је на себе тежак задатак да подржи традиционал-

* Протојереј др Јован Теофилактович Мејендорф (из руске баронске породице Meyendorff) предаје патрологију на Православној Духовној Академији Светог Владимира у Њу Јорку. Докторирао је на Сорбони одбранивши тезу о светом Григорију Палами. Његова сажета студија „Православна Црква“ и књига „Христос у византијској теологији“ — преведена су на свима западним језицима.

О. Јован Мејендорф и живом речју заступа теологију Православне Цркве на разним научним и екуменским скуповима широм света. Ову студију оца Јована Мејендорфа превео је са енглеског Јован Олбина.

ну римокатоличку забрану „вештачких“ средстава контрацепције. У ствари, више је кризе у римокатоличком свету створено папском енцикликом *Humanae vitae*, него што представља сам проблем контроле рађања. Енциклика улази у философију брака и брачне одговорности. Све ово захтева православну процену и одговор.

Није у оквиру ауторове компетенције ни обима овога рада да се дискутује о свим проблемима који се односе на брак и сексуалност, а који су покренути наведеним развојем. Наш основни задатак је обухватити брак као „тајну“, тј. из аспекта који не улази ни у област психологије, нити физиологије, нити социологије. Аутор верује ипак да православно схватање тајне брака даје једино могући хришћански став у односу на већину питања, која се данас постављају. Ово појимање је јасно опредељено и различито је од оних која су традиционално преовладавала у Западном хришћанству; стога оно може да да и различит допринос за практично решење питања која се намећу. Основна поставка брака као тајне садржи претпоставку да човек није биће са искључиво физиолошким, психолошким или социолошким функцијама, него да је он и грађанин Царства Божјег, што значи да његов читав живот — а нарочито његови најодлучнији моменти — у себе укључују вечите вредности самога Бога.

Ова последња тврдња расправља се у наслову наше 4. главе: „Брак и евхаристија“. Евхаристија или Божанска литургија је момент и место када и где хришћанин треба да схвати шта је он по својој суштини. У Евхаристији, Царство Божије — чији је он грађанин по крштењу — ставља се на располагање директно његовим духовним осећањима. Божанска литургија почиње са возгласом: „Благословено царство Оца и Сина и Светога Духа“. У литургији, Црква, као конкретан скуп Божјег народа, престаје да буде људска организација и постаје заиста „Црква Божија“. Сам Исус Христос предводи ту заједницу која се претвара у Његово Тело. Тада се уклањају све преграде између историјских збивања и вечности. А Црква нас учи да је брак тајна уколико се он склапа за време Евхаристијске Божанске литургије.

Ово повезивање брака са Евхаристијом може, на први поглед, изгледати чудновато. Брак нам изгледа првенствено као лична или породична ствар. Он може да буде благословен у цркви и тако да добије потврду како законитости тако и светости. Али ипак његов однос према литургији Цркве остаје и даље нејасан за већину нас. Данашњи црквени обред венчања нема очигледне везе са Евхаристијом, у њој учествује само ограничени круг позваних рођака и пријатеља. Ипак, као што ћемо покушати да покажемо у овом раду, немогуће је разумети и новозаветно учење о браку и веома доследну праксу Православне Цркве, уколико не сагледамо хришћански брак у оквиру Евхаристије. Евхаристија и дисциплина, која предвиђа наше заједништво у Евхаристији, је кључ који објашњава хришћански став на „црквени брак“, као и на брак, који се закључује ван Цркве. Многе практичне тешкоће, са којима се сучавамо, долазе од неразумевања ове основне везе брака са Евхаристијом.

Неспоразум мора бити исправљен ако хоћемо да се суочимо са одговорностима у нашем модерном, секуларизованом друштву и ако желимо јасан одговор православних хришћана на питање које нам поставља данашњица. У ствари, „евхаристијско” појимање брака јасно показује да је за човека — слику Божију — постављен основни хришћански захтев — да учествује у самом Божанском животу. Психолози и социолози, на основу својих одговарајућих, ограничених подручја и захтева, можда ће доћи до предосећања ове истине, али сигурно је неће потврдити у њеној потпуности. Хришћанско доживљавање „Бога, који постаје Човек да би и човек могао постати Богом” (св. Атанасије Александријски) једино може да свему овоме да одговарајуће право значење. Хришћански брак је такође израз овога доживљаја.

Литургијски и историјски факти, који су поменути у овом раду, добро су познати.¹ Наш задатак ће се састојати само у доношењу неопходних закључака и у покушају да се постави норма према којој би стварно значење брака могло поново да буде доведено у свест савремених хришћана.

I. ЈУДЕЈСТВО И НОВИ ЗАВЕТ

Јудејска мисао Старог Завета видела је суштинско значење и циљ брака у рађању. Најочигледнији и најнеопходнији знак Божјег благослова видели су у продужењу рода — расе. За своју покорност и поверење у Господа Авраам је добио обећање славног потомства: „Заиста ћу те благословити и семе твоје веома умножити, да га буде као звезда на небу и као песка на брегу морском; и наследиће семе твоје врата непријатеља твојих; и благословиће се у семену твојем сви народи на земљи, као кад си послушао глас мој”. (Пост. 22, 17—18). Ово обећање дато Аврааму објашњава зашто је неплодност сматрана за проклетство, особито за жене.

Овај поглед тако јасно рефлектован у Старом завету, у основи је повезан са чињеницом да рано Јудејство није имало јасну идеју о личном животу после смрти. У најбољем случају могло се надати на непотпуно и несавршено трајање у месту званом шеол (често нетачно преведеним као „ад”). Псалмопевац тражи Божију помоћ против својих непријатеља, који желе да га убију, он зна да се Бог „не сећа више” убијеног који је „одсечен од руке Божије”. Тражећи Божију помоћ против оних који желе да га убију, он скептички изазива Бога: „Еда ли ћеш на мртвима чинити чудеса? Или ће мртви устати и Тебе славити?” (Пс. 88, 10). Бог је био „Бог живих”, а не

¹ Види нарочито А. С. Павлов, 50. глава Крмчије, Москва 1887. (на руском) и С. В. Тројицки, Хришћанска философија брака, Париз 1932. (на руском); кратак преглед на енглеском од А. Смиренског, „Еволуција садашњег обреда венчања и паралелни развоји” у Сент Владимирс Семинари Квотерли, 8, 1964, бр. 1, стр. 38 — 48; упореди такође Jean Dauvillier i Carlo de Clercq, Брак у источном канонском праву, Париз, 1936. и К. Ritzer, Брак у хришћанским црквама, Париз, Cerf 1970.

мртвих. Међутим, обећање Аврааму укључивало је у себе мисао да живот може бити овековечен кроз потомство због тога што је централна важност стављена на рађање деце.

Ако је брак — моногамијски или полигамијски — био нормално средство, конкубинат је био такође толерисан, чак понекад и препоручиван у циљу обезбеђења продужења расе (Пост. 16, 1—3). Институција „левиратског брака“ (Пост. 38, 8), која се састојала од обавезе да се „подигне семе“ мртвог брата женећи се његовом удовицом, и тако се осигура његово делимично надживљавање у деци његове жене. Моногамијски брак, заснован на вечној љубави мужа и жене постојао је само као идеална слика. Он се налазио у причи о стварању, у „Песми над песмама“, у разним пророчким сликама љубави Божије за свој народ. Али то никада није постало апсолутном религиозном нормом или религиозним захтевом.

У Новом Завету значење брака се коренито изменило. Супротност је веома прецизна, јер текстови употребљавају старозаветне категорије мишљења али јасно модификоване. Ни један једини новозаветни текст, који помиње брак, не наводи да је продужење врсте његово оправдање или циљ. Рађање деце само по себи је средство за спасење али је условљено. „Јер ће се спасти рађањем деце, ако остану у вери и љубави и у светињи с поштењем“. (I. Тим. 2, 15). Модификација старозаветних норми са посебном јасноћом види се у следећим примерима:

1. Сва три синоптичка Еванђеља (Мат. 22 : 23—32; Марк. 12, 18—27; Лук. 20, 27—37) обавештавају о ставу Исуса Христа према „левиратском“ браку. Треба подвући да је учење Исуса Христа о васкрсењу и бесмртности учинило безвредним бригу о продужавању живота преко потомства... Када су Садукееји („који кажу да нема васкрсења“) упитали, који ће од седам браће, који су се један за другим женили истом женом, имати њу за жену „по васкрсењу“, Исус Христос је одговорио да „о васкрсењу нити ће се женити ни удавати; него су као анђели Божији на небу“.

Овај текст често разумеју тако да он говори о браку као само земаљској установи и да смрћу он престаје да постоји. Овакво схватање преовладава у Западној цркви, која никада није бранила поновно ступање у брак удоваца нити је удовима поставила ограничени број поновних ступања у брак. Међутим, ако је ово право тумачење речи Исуса Христа, онда су оне у потпуној противречности са учењем св. Павла и са веома доследном канонском праксом Православне Цркве кроз векове, као што ћемо даље показати. Чињеница је да је већ Климент Александријски забележио: „Господ не одбацује брак него одвраћа ум од очекивања да ће по васкрсењу бити телесних жеља“.² Христов одговор Садукеејима се строго ограничава на само значење њиховог питања. Они су одбијали васкрсење, јер га нису могли другачије замислити него као поновно успостављање људске земаљске егзистенције, у коју би било укључено и јудејско схватање брака као продужење рађања путем сексуалног контакта мужа и жене. У овоме, каже Исус Христос, они „се варају“, јер живот у

² Климент Александријски (умро ок 215. г.) је један од оснивача хришћанске теологије. Навод је узет из његових **Стромата**, III, 12, 87.

Царству биће као живот „анђела”. Према томе Христов одговор није ништа друго до порицање наивног и материјалистичког појимања и он ту не даје никакво позитивно значење браку. Ми ћемо га наћи доцније — имплицитно и експлицитно — у другим деловима Новог Завета.

2. Учење Исуса Христа које забрањује развод брака позитивно одражава природу хришћанског брака. Оно је изражено у директној супротности јеврејском Девтерономију (Мат. 5, 32; 19, 9; Марк. 10, 11; Лук. 16, 18). Сама чињеница да је хришћански брак нераскидив искључује сваку утилитаристичку интерпретацију. Веза између мужа и жене је циљ сáм по себи; вечна веза је између две јединствене и вечне личности, која не може бити прекинута таквим бригама као што су „потомство” (оправдање за конкубинат) или породична солидарност (база за „левират”).

Ипак, нераскидивост није захтев који је **л е г а л н о** апсолутан. Чувени изузетак који помиње Матеј („Осим због прељубе” — 5, 32) постоји да нас потсети да закон Царства Божијег никада нема силу законске принуде, да он претпоставља слободан људски одзив, па, према томе и дар хришћанског брака треба да буде прихваћен да се слободно поживи или, евентуално да га човек одбаци. Уопште Еванђеље никада не своди мистерију људске слободе на законске прописе. Оно нуди човеку једини дар достојан њега као „слике Божије” — „немогуће” савршенство. „Будите савршени као што је савршен Отац ваш небески”. Исус Христос захтева апсолутну моногамију, која је такође изгледала немогућом за Христове слушаатеље. (Мат. 19, 10). У ствари, љубав је изнад категорија могућег и немогућег. Она је „савршени дар”, познат једино кроз доживљај. Она очигледно није подударна са прељубом. У случају прељубе, дар је одбијен и брак не постоји. И што из тога следи, није само легални „развод”, него трагедија злоупотребљене слободе тј. грех.

3. Када говори о удовичанству св. ап. Павле иде до претпоставке да брак није прекинут смрћу, јер „љубав никада не престаје” (1. Кор. 13, 8). Уопште, становиште св. Павла јасно се разликује од јеврејског рабинског погледа и то — нарочито у 1. Коринћанима — где он даје тако јаку предност безбрачности над браком. У посланици Ефесцима овај негативни став је коригован учењем о браку као одразу везе између Исуса Христа и Цркве — учењу које је постало основа за целокупну теологију брака, какву налазимо у православном Предању.

Ипак у једном питању — поновном браку удових — Павлов поглед, изражен у 1. посланици Коринћанима — строго је подржаван од стране канонског и светог Предања Цркве: „Али ако не могу да се уздржавају, нека ступе у брак, јер је боље ступити у брак него изгарати од страсти (1. Кор. 7, 9). Други брак — било да се ради о удовим или разведеним — само се толерише као нешто боље од „горења у страстима”, и ништа више. Све до десетог века он није био благосиљан у Цркви, а чак и данас он представља препреку за улазак у клир. Наш савремени обред за благослов другог брака подвлачи да је он само допуштен из самилости — снисходивости. У сваком случају и Свето Писмо и Предање се слажу да је верност

удоваца или удовица својим преминулим супружницима већа него „идеал“; то је хришћанска норма. Хришћански брак није само земаљска сексуална веза, него вечни савез, који ће се продужити и онда када наша тела буду „духовна“ и када Исус Христос буде „све у свему“.

Ова три примера јасно показују да је у Новом Завету уведен потпуно нови појам брака. Он је у директној зависности од „добре вести“ Васкрсења, коју је донео Исус Христос. Хришћанин је позван — већ у овом свету — да испроба нови живот, да постане грађанин Царства Небеског. То он може у браку. Али тада брак престаје да буде просто задовољење привремених природних потреба и средство за обезбеђење илузорног продужења живота преко потомства. То је јединствена веза два бића у љубави, два бића која могу да превазиђу своју сопствену људскост и да тако буду уједињени не само „једно с другим“ већ такође и „у Христу“.

II. РАНА ЦРКВА И РИМСКО ПРАВО

У римском свету, брак није схватан првенствено као средство да се обезбеди потомство, него као споразум између две слободне странке. Из чувеног принципа римског права који говори да „брак не чини телесна веза већ сагласност“ (*Nuptias non concubitus, sed consensus facit*), и одредбе коју је популаризовао Модестин да је „саживљење са слободном женом — брак, а не конкубинат“ — излази претпоставка да робинја не може дати свој слободан пристанак и да, због тога, саживљавање са њом не може никада бити названо браком. Ово представља основу грађанског права у свим модерним цивилизованим земљама. Суштина брака лежи у сагласности која, са своје стране, даје значење браку и законску подлогу брачном договору или уговору.

Чињеница да је брак у римском праву схваћен као договор две слободне странке представља социјални поредак у поређењу са схватањем које је преовладало у осталим античким цивилизацијама. То представља законску окосницу за потпуну еманципацију жене и законску једнакост са мушкарцима.

Као законски уговор, чији су субјекти биле само странке о којима се ради, брак није требао никакву трећу странку која би му дала законску ваљаност. Ипак, држава је предвиђала олакшице за регистрацију брачних договора. Регистрација је представљала КОНТРОЛУ да су бракови у сагласности са законима и да се обезбеди исправан материјал за судове, у чијој надлежности су били спорови повезани са појединим браковима.

Исто као и Мојсејев закон, и римско право је предвиђало могућност раскида брачних уговора. Услови развода увелико су варирали и пре и после хришћанске ере.

Хришћанска Црква, и за време гоњења као и за време њене слоге са римском државом, прихватила је римске правне норме, које регулишу брак. Чак и онда када је хришћанство постало владајућом државном религијом, стара дефиниција брака као „уговора“ и даље је остала на снази у државном законодавству, па чак и у

црквеном „Номоканону од четрнаест поглавља“. Она се налази у словенском преводу **Номоканона**, у тзв. **Кормилу**,³ које је је важило за основу канонског права у словенским земљама све до почетка деветнаестог века.

Подударност са римском дефиницијом брака и терминологијом, налази се у писању раних Отаца Цркве. Ово су речи, које је у другом веку написао Атинагора у својој „Апологији“ императору Марку Аурелију (Глава 33): „Сваки од нас сматра својом женом ону коју је узео **према вашим законима**“. Свети Јован Златоуст († 404) директно се позива на „грађанско право“ када дефинише брак као „ништа више него блискост или привлачност“ (Хом. 56 на Постање, 2).

Лако је могуће навести велики број оваквих навода из светоотачких списа у вези са овим предметом. Њихово значење, ипак, није у томе да је Црква била равнодушна у односу на брак. Није ни у томе да она није имала свој специфичан поглед; и да је, просто, усвојила као своје сопствено становиште римско схватање, да је брак — уговор. Следећа глава ће нам показати да је истина управо супротно од тога. Хришћанска Црква није никада у целој својој историји јасније показала него у браку да она уноси у свет нову и до тада невиђену Божанску стварност и појаву. Новозаветни текстови, који су већ цитирани, показују да ова нова реалност собом обухвата потпуно нови став према браку, различит и од јудејског и од римског. Ова нова реалност првобитно није била изражена неким нарочитим и независним брачним обредом. Њена природа није се састојала у потискивању закона, који је изнедрило и прихватило секуларно друштво. Хришћани су имали разумевања за ваљаност римског поретка. Они су подржавали и напредак који је у људске односе био уведен неким аспектима римског права. Али, прихватајући све ово, хришћани никада нису заборавили нарочит и потпуно нов доживљај и обавезе, које су примали у Крштењу и Евхаристији. Стога није било важно да ли је нека посебна церемонија примењена при склапању брака, него је важно **к о** ступа у брак. Ако су странке биле хришћани, њихов брак је био света тајна, а не само легални договор.

III. БРАК КАО МИСТЕРИЈА ИЛИ СВЕТА ТАЈНА

„Ова тајна је велика, а ја говорим мислећи на Христа и на Цркву“ (Еф. 5, 32). У петој глави посланице Ефесцима проналазимо **различито** значење хришћанског брака, онај елемент који не може да буде сведен ни на јудејски утилитаризам ни на римски легализам — могућност и одговорност, који су дати и мужу и жени, да преобразе своје „договоре“ у реалност Царства.

Свако људско биће је члан земаљског друштва, грађанин своје земље и члан своје породице. Он не може да избегне потребу за материјалном егзистенцијом ни вршење својих социјалних обавеза. Еванђеље не пориче човекове обавезе према свету и према људ-

³ Не сме се побркати са грчким „Пидалион-ом“, („Кормилом“) канонским зборником из 18. века.

ском друштву. Истинито хришћанство никад није позивало на негирање света. Чак су и монаси доприносили своју специјалну службу свету, негирајући не његово постојање и његову важност, већ његов захтев да контролише човека и да ограничи његову слободу. Каже се да је у човеку лик и подобие Бога. То, пре свега, означава безграничну, „Божански” слободну употребу човекових стваралачких могућности; његову жуд за апсолутним Добром, за највећим облицима Лепоте; за истинском Љубави, за приликом да стварно доживи ту Доброту; јер сам Бог је та Доброта, та Лепота, та Љубав и Он лично воли човека. Богу се човек може обратити; Његов глас он може да чује и Његову љубав он може да доживи. За хришћанина Бог није идеја коју треба разумети, него је то личност коју треба сусрести: „Ја сам у свом Оцу и ви у мени, и ја у вама” (Јн. 14, 20). У Богу човек открива своју сопствену човечност, јер је био створен по „лику Божијем”. И Христос, као прави Бог, показао је такође и праву човечност, не као супротност Својој божанствености, него управо због тога што је Он истинити Бог. У њему ми видимо Божанско као истиниту норму човечности.

Кад се човек крсти и кад постане „једно тело” са Христом у Евхаристији, он, уствари, постаје потпунији, усавршенији. Он открива истинитију везу са Богом и ближњима. Он се враћа својим светским одговорностима са свим богомданим и безграничним могућностима стваралаштва, службе и љубави.

Сада, ако св. Павле назива брак „тајном” (или „мистеријом” — грчка реч за свету тајну), он мисли да у браку човек не задовољава само своје потребе за земаљском, секуларном, егзистенцијом него такође подразумева нешто врло важно: сврху за коју је створен, тј. преко св. тајне он улази у Царство вечнога живота. У свету човек поседује обиље таланата и сила — материјалних, интелектуалних, емоционалних — али његова егзистенција је ограничена **временом**. „Бити рођен од воде и Духа” значи ући у Царство живота вечног: јер кроз Христово васкрсење ово Царство је већ отворено, може бити доживљено, можемо у њему да учествујемо. Називајући брак „тајном”, св. Павле потврђује да брак има своје место у вечном Царству. Муж остаје једно једино биће, једно једино „тело” са својом женом, као што је и Син Божији престао да буде ОН Сам тј. Бог, и постао је такође Човек, да би заједница Његовог народа такође могла постати Његово Тело. И због тога, Еванђелске приче тако често упоређују Царство Божије са свадбеном гозбом, која испуњава старозаветну пророчку визију брака између Бога и Израиља, народа изабраног. Због тога хришћански брак је нешто јединствено, не по сили неког апстрактног закона или етичке норме, већ искључиво због тога што је он Тајна Царства Божјег, која човека уводи у **вечну радост и вечну љубав**.

Као тајна или мистерија, сигурно хришћански брак долази у сукоб са практичном, емпиричком реалношћу грешног, „палог” човечанства. Он изгледа, као и Еванђеље, да је недостижив идеал. Међутим постоји велика разлика између „мистерије” и „идеала”. Брак као света тајна није имагинарна апстракција. То је доживљај где човек не наступа као усамљен појединац него дејствује у заједници

са Богом. Кроз тајну брака човечанска природа учествује у вишој реалности Духа, али ипак она не престаје да буде човечанска природа. Уствари, као што смо већ рекли, човек постаје аутентичније човечан и он испуњава своје основно назначење. Света тајна је „пролаз” према истинитом животу. Она је човеково спасење. То су отворена врата у истиниту, неискривљену човечност.

Према томе, света тајна или мистерија **није магија**. Свети Дух не спутава људску слободу, него ослобађа човека од уза греховности. У новом животу немогуће постаје стварно могуће, ако човек слободно прихвати оно што му Бог пружа. Ово се такође односи и на брак.

Погрешке, неспоразуми па чак и свесни бунт против Бога тј. грех, биће могући све дотле док човек живи у садањој емпиричкој и видљивој егзистенцији „палог света”. Црква ово разуме врло добро, и, управо због тога у православној пракси „тајна” Царства откривена у браку није сведена на збирку законских прописа. Ипак, правилно разумевање и оправдана снисходивост према људским слабостима могућа је само онда ако се новозаветно учење о браку као тајни призна за апсолутну норму.

IV. БРАК И ЕВХАРИСТИЈА

Ако је, као што смо видели, од стране Цркве брак схваћен као „тајна”, као наслуђивање радости Царства Божјег, како можемо објаснити чињеницу да рана Црква није санкционисала брак никаквим посебним обредом или култом. Уместо тога, она је сматрала као нормалан, брак закључен према законима секуларног друштва. Црква никада није покушавала да укине ове законе нити да уништи поредак, који је ове законе увео.

Одговор на ово питање лежи у томе да је између хришћанског и нехришћанског брака разлика у чињеници да је први био склапан између двоје незнабожаца, а други између двоје хришћана. Његова суштина није била у начину на који је склопљен. Једна од сталних напомена св. Павла је да Бог не живи у „човеком направљеним” храмовима и да су „наша тела храм Духа Светог”. Када у браку један човек и једна жена постану „једно тело”, и ако су обоје чланови Тела Христовог, њихову везу потврђује Дух Свети, који живи у сваком од њих. А Евхаристија је оно што их чини Телом Христовим.

У причи о браку у Кани алудира се на везу између брака и Евхаристије. (Јн. 2, 1—11). Ово штиво је узето да се чита при садањем обреду „крунисања” (венчања). То је један од многобројних текстова у Јовановом Еванђељу који се односи и на крштење и на Евхаристију.⁴ Као што се вода претвара у вино тако и грешни живот човека може да буде преображен, присуством Христа, у нову стварност Царства Божијег.

Рани хришћански писци — исти они који су иначе дали пуно признање легалној ваљаности брака „по закону” — такође потврђују да Евхаристија даје браку његово нарочито хришћанско значење.

⁴ О. Кулман, *Рано хришћанско богослужење*, Napierville. Ill. 1956.

Тако Тертулијан (2. век) пише да је „брак уређен Црквом, потврђен причешћем (Евхаристијом), запечаћен благословом, а у небо уписан анђелима Божјим” („Својој жени” 2, 6—9). Сваки хришћански пар који је желео да ступи у брак пролазио је кроз формалности грађанске регистрације, која је браку давала ваљаност у секуларном друштву. Затим, приликом учешћа у заједничкој недељној литургији, супружници су примали благослов Епископа. Са тим је њихов грађански договор постајао такође „света тајна” која важи за вечност. Он је превазилазио њихов телесни живот, јер је такође био „уписан и на небу”, а не само у световни „регистар”. Брак је тиме постао вечна веза у Христу. У писму чувеног епископа мученика Игнатија Антиохијског (око 100 г.) спомиње се иста процедура: „Они који ступају у брак, нека се везују са знањем епископа, тако да би брак могао да буде по Господњој, а не по људској жељи” (Поликарпу, 5, 2).

Оно што брак чини „тајном” није у неопходном низу гестова, које изврши свештеник. Уствари, сама Црква — мистериозна веза између Бога и Његовог народа — је „мистерија”, тајна спасења (нарочито — Ефесцима 3). Ако је човек припојен у ово јединство путем крштења, то је заиста „тајна”, јер се тада Мистерија спасења односи на сваку појединачну обавезу тога човека. Али све ове поједине „тајне” од крштења до венчања „допуњене” су у Евхаристији, као што читамо код Николе Кавасиле, великог православног мистичара и теолога 14. века („О животу Христа”, ПГ 150 кол. 585 Б). Уствари, Евхаристија је сама по себи свадбена гозба, тако често помињана у Еванђељу, као што и Кавасила пише: „Ово је најдивнија свадба у којој Женик води Цркву као девојку Невесту... када ми постајемо тело Његовог тела, кости Његових костију (Ибид. кол 593 Д).

У раној Цркви крштење је слављено за време литургије, а исто тако, до данашњег дана, рукоположење за ђакона, свештеника и епископа. Првобитно је тако било и са браком. Схватање да је хришћански брак саставни део Тајне чије „испуњење” се налази у Евхаристији, објашњава зашто су канонске одредбе против „мешовитих бракова”, против „других бракова” итд., као што ћемо даље видети. Овакви бракови не могу да буду у потпуности „тајанствени”, свето-тајновити. Иако савршено „легитимни”, у терминима грађанског права, „мешовити бракови” не могу да буду интегрисани у Евхаристију.

Многе забуне и неспоразуми у нашој савременој православној пракси лако могу да буду отклоњени ако се успостави веза између брака и Евхаристије. Теоретски, православна сакраментална теологија — чак и у својим црквеним књигама — сачувала је потврду ове везе, насупрот римском католицизму, да је лично свештеник „савршитељ” („извршилац”) брака.⁵ Западна средњевековна теологија, насупрот овоме, створила је читав низ конфузија. Она је прихватила — као и у многим другим областима — римски легализам за основу своје сакраменталне теологије: пошто је брак „уговор” то значи да га закључују сами муж и жена. Они су, према томе, „извршиоци” свете тајне брака. Свештеник је само сведок. Као ле-

⁵ П. Трембелас, *Догматика Православно-католичанске Цркве*, III, Шевтољ. 1968. стр. 364.

гални уговор, брак се раскида смрћу једног од супружника, мада је нераскидив док су обоје у животу. Према томе, нераскидивост — тј. легалистички концепт узет у апсолутном смислу — је главни, ако не и једини, допринос хришћанства римокатоличком појимању брака. Према ставу који преовладава на Западу, брак, сведен на људски договор или споразум, може бити раскинут само смрћу. Овакав брак је тек једна земаљска работа, која се тиче „тела“, које није вредно да уђе у Царство Божије. Човек би се чак могао запитати да ли тако схваћен брак, може и да се назове светом тајном. Али наглашавањем да је лично свештеник извршитељ брака, као што је он савршитељ — извршилац и Евхаристије. Православна Црква изричито укључује брак у вечну Тајну Цркве где су разрушене границе између Неба и Земље и где људска одлука и делатност добија димензију вечности.

Ипак је парадоксално да је римокатоличка Црква сачувала старинску хришћанску традицију у својој литургијској дисциплини. Брак између двоје римокатолика још увек се закључује на литургији. Ово се испушта у случајевима мешовитог брака. Успостављање сличне дисциплине у Православној Цркви сигурно би боље одговарало православној теологији брака него што то одговара легалистичком схватању, које преовладава у римском католицизму у време када је римокатоличка теологија престала да у својој сопственој традиционалној литургији тражи изворе своје теологије.

У неким екстремним ситуацијама, Православна Црква је чак и данас, принуђена да буде у положају у коме је била за време првих векова. У Совјетском Савезу, на пример, где је прослављање црквеног венчања често неизводиво због става државе према религији, могуће је и обавља се анонимно заједничко примање Евхаристије у двоје које не привлачи пажњу власти. Црква може, а то уствари и чини, да толерише брак између хришћана и без формалне црквене церемоније. Имајући у виду околности, ова толеранција је допуштива. Наравно, било би недопустиво да Црква, тамо где је то могуће, не изврши свечани обред венчања. У сваком случају, допуштајући брачном пару да се заједно причести, Црква подразумева не само да је њихов брак законит, са хришћанског гледишта, него да тај брачни пар преузима на себе и обавезу да живи у складу са Еванђељем. Иста логика се примењује и у односу на неправославне парове који ступе у Цркву. Они буду крштени ако је то потребно, или су само миропомазани, или просто исповеде своју православну веру, али такви не праве „поновну свадбу“, јер њихово заједничко примање Евхаристије подразумева да их Црква благосиља као мужа и жену.⁶ Пракса „поновне свадбе“ оваквих брачних парова само је последица потпуно погрешног разумевања православног учења о браку.

⁶ Види Јероним Коцонис (архиепископ атински), **Канонско гледиште о односу са инославнима**, Атина 1957, стр. 216. Такође и одлуке Светог синода Руске православне Цркве, које се односе на ово питање, а наводи их П. И. Нечајев, **Практическоје руководство дља свјашченослужителеј**, 9. издање, Петроград 1907, стр. 263, 264.

V. ОБРЕД ВЕНЧАЊА

Све до 9. века Црква није знала ни за какав обред брака, издвојен из евхаристијске литургије.⁷ По правилу хришћански брачни пар је учествовао у Евхаристији по закључењу грађанског брака. Ово причешће је било — према Тертулијану — печат брака, укључујући у то и хришћанске одговорности, о којима смо већ говорили.

Ипак од 4-ог века источни хришћански писци спомињу давање свечане форме тајни брака: за време евхаристијске литургије, вршен је обред „венчања”. Према св. Јовану Златоусту „круне” или венци су симболисали „победу над страстима”, пошто хришћански брак — вечна тајна — није био закључен „ради тела”. Из писма св. Теодора Студита († 826) сазнајемо да је свештеник или епископ после обреда венчања на недељној литургији читао кратку молитву „пред целим народом”. Текст молитве, како наводи св. Теодор, био је следећи „Ти, Господе, спусти руку своју из Свога светог обитавалишта и сједини овога Свога слугу и слушкињу. Дај овима, које си Ти сјединио, хармонију разума, венчај их да буду једно тело. Учини да њихов брак буде частан, и постеља њихова неоскврњена, благослови да њихов живот буде безпрекоран” (Писма I, 22 П. Г. 99, Кол. 973) Литургијске књиге из истог периода (као што је чувени Кодекс Барберини) садрже многе кратке молитве сличне оној коју цитира св. Теодор. Сматра се да су све ове молитве читане за време литургије.⁸

Појава кратког обреда венчања ипак не значи да је он био обавезан за све хришћане, који су склапали брак. Правна збирка, позната под називом Епанагоги — детаљно описује однос између Цркве и Државе. Њен аутор је, највероватније, велики патријарх св. Фотије (856—867, 877—886). У збирци се још увек нуде хришћанима три алтернативе за склапање брака: „Брак — пише свети Фотије — је савез између мужа и жене и њихова веза је за цео њихов живот. Она је посвећена или благословом или венчањем или договором” (16, 1). Од 6. до 9. века државно законодавство Византијске империје је настојало да Црква води све већу контролу над браком (види на пр. Јустинијанову новелу 64), али оно није никада поставило „венчање” као неку обавезу.

Одлучан корак у овом правцу предузет је почетком 10. века, а ова мера је у случајној подударности са појавом обреда венчања **издвојеног** од Евхаристије. Шта је проузроковало ову промену која је у потпуности модификовала, ако не само значење брака а оно у најмању руку његово разумевање од стране огромне већине верника?

Одговор се лако може наћи у царском декрету, који је условио промену. У својој 89. новели (*novella* = нови закон) византијски цар Лав VI († 912) пре свега изражава жалење што су у ранијем законодавству две законске радње, и то о усвојењу детета и декрет о браку — сматрани за чисту грађанску формалност. Затим он изјављује да ће обе ове радње — уколико се односе на слободне грађане,

⁷ Упореди на пр. А. Завјалов, **Брак**, чланак у **Православној теолошкој енциклопедији** (на руском), А. К. Лопухин, изд., том II, Петроград, 1903, стр. 1029 — 1030, 1034.

⁸ Види Гоар, **Евхологион**, прештампано у Грацу 1960, стр. 321, 322.

а не робове — убудуће бити санкционисане црквеном церемонијом. Брак који не буде благословен од Цркве „неће се сматрати за брак, него за законити конкубинат”.⁹

Многи аспекти овога текста заслужују пажњу. На пример, паралела између акта брака и акта усвајања деце¹⁰ и чињенице да се нови закон не односи на робове. Ипак најважнија импликација декрета је у томе што је на Цркву пренесено право и одговорност за легални статус брака. Без обзира на веома тесну везу између Државе и Цркве, која је постојала током 9. века у свим хришћанским државама, оваква одговорност дата Цркви била је сасвим необична. Промена је заиста била огромна. Пре Лава VI грађанин је могао да склапа и такав брак који није одобрен од Цркве (други, трећи или мешовити брак и сл.), и то легално. Ако је он био хришћанин, његов поступак је условљавао период кајања и изопштености (као што ћемо даље видети), али он је био пред законом сасвим исправан, легалан. После Лава VI сама Црква је сада морала да одреди легални статус за све бракове, чак и за оне који су били супротни хришћанским нормама. Наравно, нова ситуација, у начелу, дала је Цркви контролу над моралом свих грађана; међутим у пракси, пошто сви ови грађани нису били свеци, Црква је била принуђена да благосиља бракове које није одобравала, а такође и да их „разводи”. Разлике између „секуларног” и „сакралног”, између палог људског друштва и Царства Божијег, између брака као уговора и брака као тајне, била је делимично занемарена.

Црква је морала да плати високу цену за нову социјалну одговорност коју је на себе преузела. Она је морала да „секуларизује” свој пастирски став према браку и практично да напусти своју покајничку дисциплину. Да ли је, на пример, било могуће да Црква одбије да благослови брак удовца ако ово одбијање њега лишава грађанских права за једну или две године? Чим је тајна брака — извршена у Цркви — постала и законска обавеза, неизбежни су били компромиси сваке врсте. Истовремено идеја да је брак једини и вечни савез мужа и жене, у коме се огледа јединство Христа и Цркве, била је потиснута из пастирске праксе Цркве и из свести верних. Сам цар Лав VI, аутор новеле, принудио је 903. године Цркву да призна његов **четврти** брак са Зојом Карбонопсином (Црнооком).

Једини компромис, који Црква није могла да прихвати то је да се макар чиме умањи светост Евхаристије: она, на пример, није могла да да причест неправославном члану или брачном пару који ступа у други брак. Зато је Црква морала да устроји обред брака одвојен од Евхаристије. Промена је била прихватавија самим фактом да је веза између црквеног брака и Евхаристије била изгубљена већ оног момента када је црквени брак постао **законска** обавеза.

Чак и новела Лава VI није успела да потпуно потисне могућност да одређена категорија чланова Цркве склапа сакраментални брак кроз Евхаристију, без посебног — и врло често скупог, „венчања”. Робови, а то ће рећи више од половине становништва Царе-

⁹ А. Dain, **Новеле Лава Шестог Мудрог**, Париз 1944, стр. 294 — 297. (грчки текст и француски превод).

¹⁰ Зар и данас не би било пожељно да се објасни религиозни смисао усвојења?

вине, нису уопште обухваћени новим државним законом. Тек цар Алексеј I Комнен (1081—1118) укинуо је ову разлику између брака робова и слободних грађана. Он је издао другу новелу која је налагала „венчање” као законску обавезу, такође и за робове.

Увођењем обреда „венчања” издвојеног од Евхаристије, Црква ипак није заборавила првобитну и нормалну везу између брака и Евхаристије. Ово се јасно види из текстова св. Симеона Солунског, који ћемо цитирати на другом месту. Старински облик обреда за причешће брачног пара условљен је „ако су достојни” тајне. Причешћу је претходио возглас свештеника: „Преѣосвећене светиње светима!”, а затим је следила причесна химна: „Примићу чашу Господњу”.¹¹ Брачни обред са причешћем светим тајнама обављан је у Цркви све до 15. века. Налазимо га у грчким рукописним требницима из 13. века, а у словенским све до 15. века.¹² У случајевима када брачни пар није био „достојан” причести, тј. кад се брак није уклапао у црквене норме, брачници нису учествовали у св. тајни причешћа. Они су приступали само заједничкој чаши вина, коју је свештеник благословио. Ова пракса — слична примању благословеног хлеба, или „нафоре”, на крају литургије од стране оних који нису били „достојни” причешћа, постала је универзалном и прихваћена је и данданас у Православној Цркви. Међутим, чак и наш савремени обред сачувао је многе карактеристичне црте које доказују његову основну, давнашњу везу са Евхаристијом. Обред брака почиње, исто као и литургија, возгласом: „Благословено царство Оца и Сина и Светога Духа”, а пре узимања заједничке чаше пева се Молитва Господња као и пред причешћем на Евхаристијској литургији.

У својој канонској и практичној традицији, Црква се такође сећа да је Евхаристија прави „печат” брака. Бракови закључени пре крштења, тј. без везе за литургијом, немају мистеријално значење.¹³ Новокрштени хришћанин може да ступи у други брак са женом хришћанком и онда му се одобри да буде кандидат за рукоположење у свештенички чин, као да је био само једном ожењен (Апостолско правило, 17). С друге стране, као што смо видели, нехришћански брачни пар ступа у Цркву кроз крштење, миропомазање и причешће, а не бива „поново венчаван”. Њихово заједничко приступање св. тајни Евхаристије је хришћанско довршење „природног” брака, закљученог ван Цркве.

У наше време веза између брака и Евхаристије мора и може да буде поново успостављена. Има ли бољег начина да Црква покаже својој деци заиста мистеријално значење чина који они врше приликом венчања?

¹¹ Уп. требник из 10. века који је нађен у библиотеци Синајског манастира; текст код А. А. Дмитријевски, *Описаније литургијеских рукописеј, II Евхологија*, Кијев 1901, стр. 31. И данас је пракса у Грчкој цркви да се за време док младенци пију из заједничке чаше пева причастен „Тјело Христово примите...”.

¹² А. Катански, „Прилог историји обреда венчања” (на руском у *Христијанској читеније*, Петроград 1880, I, стр. 112, 116).

¹³ Супротно мишљење, изражено од стране С. В. Тројицког у његовој иначе веома доброј књизи „Хришћанска философија брака”, изгледа да није богословски и канонски засновано.

VI. ДРУГИ БРАК

Више пута смо напоменули да Црква упорно и доследно, у целокупној својој канонској и литургијској традицији, стоји на томе да други брак није у сагласности са хришћанском нормом и да је он само толерисан из попуштања и снисходивости према слабостима (1. Кор. 7, 9). Други брак може да буде признат као давање још једне прилике мужу или жени, да ступи у прави, стварни брак у Христу, ако је већ прва веза претрпела неуспех (јер чак и црквени благослов не може увек на волшебан начин исправити људску грешку).

Свети Василије Велики († 379) у свом 4. канону наводи да сви они који су ступили у други брак, пошто су остали удови или се развели, мора да се подвргну епитимији, која се састоји у одлучивању од светог причешћа за годину дана или за две године дана. Трећи брак повлачи епитимију од три, четири или чак пет година. „Такав брак”, пише св. Василије „ми не сматрамо за брак него за полигамију, или, пре, за прељубу, за коју се тражи прописано покајање” (Ибид.).

С обзиром да је у време св. Василија брак склапан кроз Евхаристију, значи да због искључења од причешћа овакви бракови (други или трећи) могу бити склопљени искључиво као грађански договори. Само после неколико година кајања друго-брачни или треће-брачни пар је поново приман у круг „верних”. Довољно му је да прими св. причешће и тај брак је признаван као хришћански.

Норме, које описује св. Василије, биле су на снази бар до деветог века. О овоме сведоче св. Теодор Студит (759—826) и св. Никифор, патријарх цариградски (806—815). „Они који ступају у други брак” пише св. Никифор — „не венчавају се и не дозвољава им се да приме најчистије Тајне у року од две године” (канон 2). Није суштина у строгости ових правила, која заслужују пажњу. Изопштењу из причести се далеко више прибегавало, него што се то чини данас. Брига Цркве била је усмерена на то да се одржи један једини брак у Цркви.

Тек када је обред брака био одвојен од литургије Црква је могла да покаже више блакости и обзира према венчању другог и трећег брака, али придржавајући се и даље правила у погледу забране причешћа. У „Канонским одговорима” Никите, митрополита Хераклијског (13. в.) ми читамо: „Строго говорећи, они који ступају у други брак, не би се могли венчати. Међутим, обичај је да Велика Црква (т. ј. цариградска), није у овоме доследна. Она толерише да се брачни венци ставе на главе и таквих брачних парова... Они ипак морају да се уздрже од учешћа у Великим Тајнама причести једну или две године”.¹⁴

У нашим савременим требницима „чин другог брака” је потпуно различит од нормалног обреда првобрачних. То није ништа друго него проширена служба веридбе. Он не почиње са возгласом: „Благословено царство...”, који повезује брак са Евхаристијом. Нормалне молитве су замењене са другим, покајничког карактера:

¹⁴ Раллис-Потлис, Синтагма јерон канонон, V, стр. 441.

„Господе Исусе Христе, Речи Божија, који си распет на часном и животворном крсту и који си на њему поцепао списак са нашим написаним гресима и избавио нас од насиља ђаволског. Очисти безакоња слугу својих, пошто нису могли издржати свакодневни терет и вреле телесне страсти, па се удружују у другу брачну заједницу, коју си Ти озаконоио преко свог изабраног сасуда апостола Павла који је казао ради нас смиренних, грешника, боље је женити се у Господу него ли распаљивати се”.¹⁵

Као „друга шанса” — други брак је дозвољен из снисходивости према људским земаљским жељама, али при томе се и надаље држи идеална норма јединог брака као вечне везе у име Христово, а по законима будућег Царства. Ово је позитивни идеал који је доследно прокламован у канонима и литургији, а не апстрактни и легалистички појам о нераскидивости. Практично, ова пастирска „икономија” иде тако далеко да дозвољава и трећи брак, али четврти изричито забрањује. У канонима св. Василија и св. Никифора, који су раније навођени, четврти брак уопште није поменут, чак ни као могућност. Чувени случај цара Лава VI Мудрог (886—912), који је проузроковао дуге дискусије, па чак и раскол, завршен је издавањем „Томоса о јединству” (920) којим је забрањен четврти брак, а трећи је дозвољен само до четрдесете године живота.¹⁶

Свакако да нема никаквих теолошких разлога за хришћанина да број бракова буде ограничен на три. Ово ограничење је само дисциплинског карактера и дефинисано је као „икономија”, која није — као што се често мислило — отворена капија за бескрајне компромисе. Јер заиста постоји позитивна хришћанска дисциплина. Земаљске потребе „старога човека” могу да буду задовољене, чак и уважавање, као мање зло. Али човеково спасење захтева да човек буде поучен да превазиђе све оно што не припада Царству Божијем, које већ постоји у самој Цркви на Земљи.

VII. УСЛОВИ ЗА БРАК

У суштини, хришћански брак је сусрет два бића у љубави, људској љубави, која може да се преобрази мистеријалном благодаћу Духа Светог, у вечну везу, коју чак ни смрт не може да раскине. Али мистеријални преображај љубави не потискује људски карактер целог комплекса емоција, делатности, радости, непостојаности, које су у вези са браком. Ту је познанство, састанци, удварање, сама одлука и, најзад, заједнички живот са његовим тешким одговорностима. Учење Новог Завета о браку односи се на конкретна људска бића, која немају обавезу само према Христу, него и према свету, јер живе у условима садашњег, постојећег света. Различита правила и дисциплине, које су предлагане хришћанима у прошлости или се и данас налажу у вези са браком, имају циљ да заштите и сачувају основно значење брака у конкретним условима људског живота. Ова правила

¹⁵ **Служебник Свете Православно-католичанске Апостолске Цркве**, саставила И. Ф. Хапгуд, поправљено издање, Бруклин, Њујорк, 1956, стр. 305.

¹⁶ Раллис-Потлис, наведено дело, V, стр. 4 — 10.

нису сама себи циљ, јер би она тако постала замена за љубав. Међутим њихов циљ је да заштите и Божанску и људску реалност брака од последица човековог пада.

Први услов правог хришћанског брака је слобода избора и слобода одлуке. Православна канонска традиција покушава да ово сачува и одржи. Многи канони говоре против насилног одвођења жене. Они сматрају ништавним бракове закључене против њихове воље (св. Василије — канони 22 и 30). Човек који је силом довео себи жену, треба да буде изопштен из Цркве (Халкидонски канон 27), а такође и жена која је пристала (св. Василије, канон 38). Постоје и текстови према којима треба да прође прилично дуг временски период између веридбе и брака. Овај период асимилиран са браком и као такав правно заштићен, служио је као тест за саму одлуку (Шести васељенски сабор или „Петошести”, канон 98).

Ако је оправдана заштита слободног избора у брачној одлуци, разне друге одредбе старих канона и хришћанских царева изгледа, да су биле условљене социјалним, правним или психолошким условима прошлости. Ако је на пример Јустинијанов законик, који је Црква прећутно прихватила, дозволио, као најниже границе, за склапање брака, узраст од 14 година за мушкарце, и 12 година за жене, онда се мора признати да је модерно друштво, које је ове границе нормирало скоро до пунолетства, ближе хришћанском идеалу. Врло либерална у овом погледу, византијска правна и канонска традиција, с друге стране, је била претерано строга када се радило о брачним сметњама у вези са чак веома далеким степенима крвног сродства и кумства.

У Јудејству бракови између блиских сродника, чак прве братучеди, дозвољавани су а често и форсирани. Римски закон је забрањивао брак из разних поколења (на пр. стрица или ујака са синовицом или нећаком), али је дозвољавао везу између прве братучеди. Тек је хришћанство почело веома строго да ограничава бракове не само између блиских крвних сродника већ и између сродника у побочној линији. Усвојивши неколико декрета цара Теодосија и Јустинијана, Шести васељенски сабор („Петошести”) је одлучио да „онај који се буде оженио са кћери свога оца,¹⁷ или отац или син са мајком и кћери; или отац и син са две сестре, или мати и кћи са два брата, или два брата са две сестре, падају под канон седам година изопштења, под условом да јавно прекину ову незакониту везу” (Канон 54).

Овај изванредни текст може се објаснити општом хришћанском бригом за очувањем људских односа онаквим какви су некад били саздани, рођењем или браком, и да стане на пут родбинским неспоразумима и сукобима који би могли бити створени неподесним удварањем или „заљубљивањем”. Ова брига је могла бити оправдана онда када су велике породице, укључујући многе нараштаје сродника, живеље заједно. С друге стране, вероватно да је утицао на одлуку сабора и апстрактни принцип — који је увек строго примењиван у римском закону у вези са степеном сродства. Према томе принципу, брачни пар је сматран за једно једино правно лице, те је тако, на пример,

¹⁷ Полусестра.

сматрано да је човек у првом степену сродства са својом снахом. Ако би његова жена умрла он није имао право да се ожени са сестром своје снахе просто по сили принципа да је брак, по византијском праву, био забрањен све до седмог степена сродства.

Данас, разуме се, није ни потребно ни пожељно да се строго примењују они канони, који базирају на социјалним и правним принципима прошлости и који немају никакву сталну теолошку или духовну вредност. Једино, у својим пастирским разматрањима Црква мора одржати принцип да не дође до генетског ризика који постоји када се ради о браковима који су у крвном сродству.

Још су чудноватије одредбе Јустинијановог законика (V, 4), које је такође усвојио Шести васељенски сабор. Законик правно идентификује „духовно“ са крвним сродством. „Духовно“ сродство је створено кумством на крштењу. Канон 53 „Петошестог“ сабора забрањује, не само брак између кумова и њихове кумчади, него и брак између кума и мајке крштеног детета, ако би она обудовела. Можда је циљ канона био да се обезбеди посебна одговорност кумова, чији интерес је требало да буде сконцентрисан искључиво на хришћанско васпитање кумчади, а ово не сме да буде помућено никаквим брачним плановима.

Жеља да се држе старе правне норме не сме да умањи, у нашим очима, праву и огромну одговорност свештеника, васпитача, родитеља, и пре свега, самих младих парова, у вези са браком. Прави хришћански брак не може се основати на простом испуњењу законских и канонских норми. Хришћански брак је, у суштини, **позитивно обавезивање** брачних другова, не само једнога према другом, већ пре свега, према Христу, то је обавезивање једнога према другоме остварено у Евхаристији и кроз Евхаристију. Ако не дође до овог обавезивања онда испуњавање свих законских прописа у вези хришћанског брака неће имати никаквог значаја уопште.

Али шта ако ово обавезивање није могуће или га брачни пар уопште и не жели? Шта онда ако се брак сматра само за социјални догађај или за правну нагодбу о правима власништва, или напросто, за начин легализованог секса?

Ово су проблеми које свештеник веома често мора да реши када му се обраћају брачни парови чији је однос према Цркви само периферан. Свештеник је одговоран да им објасни значење хришћанског брака. Сваки поједини случај свештеник треба да узме у озбиљно разматрање и одлучи да ли је боље да се одгоде брачни планови, или да се свадба обави само са регистрацијом, пошто је бесплодно упуштати се у црквено венчање без разумевања или прихватања његовог истинског значења.

Ово питање је нарочито важно у вези са „мешовитим“ браковима.

VIII. „МЕШОВИТИ“ БРАКОВИ

Јединство вере, тј. заједничка преданост Православној Цркви, је изричит услов за хришћански брак. Сабори — у Лаодикији (Канон 10. и 31), у Картагини (Канон 21), а такође и Четврти и Шести васе-

ленски сабор (Халкидонски 14., „Петошести” 72.) — забрањивали су бракове између православних и неправославних. Одредили су да такви бракови, ако су закључени и пред грађанским властима, морају бити разведени.

Наравно, ово није само привидан проблем. Он обухвата саму суштину оног што чини брак хришћанским. И без тога да две особе буду чланови исте Цркве, могуће је да склапају пријатељство, да имају исте интересе, да доживљавају истиниту подударност карактера и, наравно, да буду „заљубљени” једно у друго. Али питање је да ли сви ови људски афинитети могу бити преображени и претворени у реалност Царства Божијег, уколико неко од њих двоје не дели исти доживљај о томе шта је то Небеско Царство, ако неко из тог пара није предан и једној истој вери. Да ли је могуће бити „једно тело” у Христу, без заједничког учествовања у Његовом Евхаристијском Телу и Крви? Може ли брачни пар суделовати у мистерији брака, у тајни, „која се тиче Христа и Цркве” — а да заједно не учествује у мистерији Божанствене литургије?

Ово сигурно нису „формална” питања, него суштинска, са којима се суочавају сви они који склапају „мешовите” бракове. Наравно, решење и оправдање се лако налазе у вероисповедном релативизму — „нема велике разлике међу црквама” — или у простом елиминисању Евхаристије из центра хришћанског живота. Нажалост, баш овај други пут нам предлаже наша савремена пракса, која примењује исти поредак венчања и код склапања брака између двоје православних хришћана и код „мешовитих” бракова. Сама могућност овакве праксе, као што је то већ показано, долази од постепеног обесвећења брака, које се завршило његовим одвајањем од Евхаристије. У раној Цркви сви су разумевали значење канона који су забрањивали мешовите бракове. Свако је знао да православни и неправославни не могу да заједно учествују у Евхаристији, на којој су бракови по обичају бивали благословени. Нова протестантска пракса такозване „интеркомуније” између разних подељених хришћана, или још новије римокатоличко делимично одобравање такве праксе, још више је замутило овај проблем. Свесна и потпуна преданост видљивој Цркви Христовој кроз Евхаристију, била би, стварно, уништена праксом једне расплинуте и релативистичке религиозности, у којој ове свете тајне играју веома подређену улогу.¹⁸

Одбијајући праксу „интеркомуније”, Православна Црква не одбија и хришћанско јединство. Насупрот, она брани истинито и право јединство, а одбија све могуће субституте, који се уместо њега нуде. Слично томе, у браку, Црква жели да брачни пар буде потпуно уједињен у Христу. Баш због тога она сматра да су само они бракови потпуно мистеријални и заиста хришћански бракови, који спајају два бића у потпуном јединству вере и који су, као такви, потврђени Евхаристијом.

„Мешовити бракови” су се често дешавали у прошлости. У нашем (америчком) плуралистичком друштву, у коме Православље

¹⁸ Веома одречно православно гледање на „интеркомунију” између подељених хришћана, види у Сент Владимирс Семинари Квотерли, том 12, 1968, бр. 3—4.

представља само невелику мањину, они представљају велики проценат бракова, који се стално повећава, у односу на бракове који се благосиљају у нашим црквама. Нажалост, исто се дешава и изван Православља. Сви ми знамо да неки од ових бракова воде стварању срећних породица и не би било разумно, што је уосталом и утопија, настојање да они у потпуности буду осујећени. Може се десити да неки од таквих бракова буду постојанији и срећнији него они који су склопљени од стране назови православаца, који никада нису ни чули о значењу хришћанског брака и који никад нису лично прихватили и одговорност коју намеће истинита хришћанска припадност.

Пошто је све ово неоспорна истина, остаје ипак чињеница да нас Еванђеље не позива на делимичну истину, нити само на људску „срећу”. Господ каже: „Будите савршени као што је савршен Отац ваш небески” (Мат. 5, 48). Нема хришћанства без тежње ка савршенству. Религиозна равнодушност, или прихватање хришћанске вере само као периферне области живота, искључује чежњу за савршенством, на коју нас Христос позива. Црква се никада не може да помири са таквом индиферентношћу и релативизмом.

Треба да буде јасно, да православни свештеник никада не може да благослови брак између православног и нехришћанина. Било би неумесно уносити име Христово у брачни обред за лице које Њега не признаје за Господа. Такво призивање имена Господњег било би непоштовање, не само према Господу, него и према нехришћанској личности и према њеним верским убеђењима (или неубеђењима). Када је неправославно крштено лице партнер за будући брак са православним хришћанином, благослов, који њима даје Православна црква оснива се на убеђењу св. Павла да „муж који не верује, посвећен је верном женом, и жена, која не верује, посвећена је кроз свог мужа” (1. Кор. 7, 14,) мада, највероватније, овај текст говори о оним браковима код којих је један од супружника био обраћен у време склапања брака, а не о томе да су чланови Цркве склапали бракове са нечлановима. Свакако, у сваком од ових случајева Црква се нада да ће религиозно јединство породице бити евентуално успостављено и да ће једног дана оба супружника бити уједињена у Православљу.

Пропис који су прихватиле неке православне епархије (а до недавно и римокатоличка црква) да се захтева од партнера, који склапају мешовити брак, да потпишу изјаву, којом обећавају да ће крстити и васпитати децу своју у Православљу, изгледа — бар овом писцу — прилично проблематичан, како по свом принципу тако и по својим ефектима. Правна формалност ове процедуре није у складу са самом идејом хришћанске слободе и одговорности. Или је православни партнер довољно јак у свом убеђењу да може да да одређени религиозни правац својој деци (и у нади да уведе целу породицу у Цркву), или ће он дигнути руке од свега. Чврст пастирски став требало би једино да буде примењен према онима који склапају брак ван православне Цркве. Ако неко дозволи да његов брак буде благословен ван Цркве, он очигледно изневерава мистеријалну благодат, коју је примио на крштењу. Он више није достојан да остане у чланству Цркве.

Многи проблеми у вези са мешовитим браком постали би одмах јасни — подједнако православнима и неправославнима — ако се

оживи древна пракса интегрисања свадбене церемоније у евхаристијску литургију. Ово би значило да треба служити другачији, ван-евхаристијски обред венчања за мешовите бракове (а такође за други и трећи брак између православних). Немогућност да се благослове мешовити бракови за време литургије била би довољно речита да покаже пре свега, природу пуног свето-тајинственог брака у Цркви, а с друге стране, пастирску толеранцију Цркве када мора да благослови мешовите бракове и, треће, јасну жељу Цркве да мешовити бракови, једног дана, буду довршени јединством вере и заједничким учешћем у Евхаристији.

IX. РАЗВОД БРАКА

Римокатоличко инсистирање на легалној „неразрешивости” брака и на апсолутној немогућности развода у циљу поновног ступања у брак, био је, а још је и данас, предмет многих дебата. Веома често је православно становиште, у вези са овим предметом, било дефинисано као контраст римском католицизму. Да ли је правилно да се једноставно каже „православна Црква дозвољава развод брака”?

Римокатолички традиционални поглед, канонске одредбе о разводу брака и поновном ступању у брак, заснивају се на два претпоставкама:

1. да је брак правни уговор и да је за хришћане овај уговор законски нераскидив;

2. да се брачни уговор односи само на земаљски живот и да је, стога, правно раскинут смрћу једнога од супружника.

Православно становиште, као што смо већ раније видели, темељи се на различитим претпоставкама:

1. да је брак света тајна, коју партнери примају у Цркви преко благослова свештеника. Као и свака друга света тајна, она има важности и за вечни живот у Царству Божјем. Зато света тајна брака није раскидива смрћу једног од супружника, него ствара међу њима — ако они то желе и „ако им је дано” (Мат. 19, 11) — вечну спону;

2. да, као света тајна, брак није неки магијски чин, него је дар Божије благодати. Супружници, по својој слабости, могу да направе грешку и да затраже благодат брака мада за њу нису били спремни, или могу да се покажу неспособни да ову благодат умноже. У овим случајевима Црква може признати чињеницу да благодат није „примљена” и, стога, да толерише раздвајање и да одобри поновно ступање у брак. Ипак треба нагласити да је Црква увек нерадо давала дозволу за поновни брак — као што смо видели чак и у случајевима удовичанства — због вечног карактера брачне споне. Она га је само толерисала у конкретним случајевима, ако се показало да је то најбоље решење за одговарајућу личност.

Добро је познато поновљено неодобравање развода од стране самог Исуса Христа: „С обзиром на тврдоћу вашег срца Мојсеј вам је допустио да отпустите своје жене, али од почетка није било тако. Него вам кажем ко отпусти жену своју, сем због прељубе, и ожени се другом, чини прељубу, и ко се ожени отпуштеном, чини прељубу”.

(Мат. 19. 8—9; 5, 31—32; Марк. 10, 2—9; Лука 16, 18)¹⁹. Ипак, могућност развода на основу „прељубе” и на основу још ширег допуштења од стране св. Павла да жена може да се одвоји од свог мужа (2. Кор. 7, 11), јасно показује да Нови Завет не схвата нераскидивост брака као потпуно потискивање људске слободе. А слобода подразумева и могућност греха, као и све његове последице. Коначно, грех може да разори брак.

Међутим, Нови Завет нигде експлицитно не одобрава ступање у поновни брак после развода. Св. Павле, мада одвраћа, ипак допушта поновно ступање у брак удовица. Исти ап. Павле је недвосмислено против поновног ступања у брак разведених: „Брачним друговима не заповедам ја него Господ, да се жена не раставља од мужа. А у случају да се растави, нека остане безбрачна, или да се помири са својим мужем. А муж да не отпушта своју жену” (1. Кор. 7, 10, 11).

Како се Црква односи према овом новозаветном ставу? Свети Оци, у великој већини, следе св. ап. Павла у свом неодобравању поновног брака у било ком облику, било да се ради о удовима или после развода. Атинагора, један атински философ, који је после преласка у хришћанство написао „Апологију хришћанства” око 177. год., говори у духу свих древних отаца Цркве, када назива брак склопљен после развода „блудом”. Он додаје да је прељубник на известан скривен начин такође и онај који изневери своју прву жену, без обзира што је она већ мртва” (П. Г, 6, кол. 968).

У исто време, треба нагласити да Црква никад није сматрала Еванђеље за некакав систем правних прописа који би човечанство могло преко ноћи усвојити. Еванђеље треба да буде прихваћено као потпуно поверавање Богу, као предукус Царства које долази. Оно предпоставља непрестану личну борбу против греха и зла, али оно никада не може да буде сведено на систем законских или правних „обавеза” или „дужности”.

Хришћанска империја је продужила да допушта развод и поновно ступање у брак као редовну социјалну појаву. Закони хришћанских царева, нарочито Константина, Теодосија и Јустинијана дефинисали су различите правне случајеве и услове на основу којих је могућ развод и поновно ступање у брак. Немогућно је да их овде све набројимо. Биће довољно да кажемо да су ти прописи били релативно благи. Развод уз обичну узајамну сагласност толерисао се све док цар Теодосије II. није издао закон 449. год., који је то забранио. Међутим Јустин II. је то поново дозволио 556. год. Закон Јустина II. био је укинут тек у 8. веку. Током тога целог периода, развод, са правом поновног ступања у брак, дозвољавао се не само на основу прељубе, него и из других разлога, као што су, на пример, политичка издаја, планирање убиства, нестанак од пет или више година, неоправдано оптуживање за неверство, и, најзад, монашење једног од супружника²⁰.

¹⁹ Треба приметити да се једино у Јеванђељу по Матеју налази изузетна дозвола за развод брака на основу „прељубе” (порниа). Безусловна забрана развода брака садржана је у Христовим речима како су их забележили свети Марко и свети Лука.

²⁰ Види нарочито Јустинијанову новелу бр. 22.

Ни један од светих отаца Цркве никада није осуђивао ове царске законе као противне хришћанству. Постојала је очигледна сагласност мишљења да су ти закони неизбежни. Цареви, као што је био Јустинијан I., искрено су покушавали да створе законодавство инспирисано хришћанством, и када су га формулисали, обраћали су се за компетентне савете епископима и теолозима. Међу овима последњим, многи су се супротстављали царској вољи уколико је она кршила хришћанску ортодоксију, али ни један се од њих није супротстављао њиховом законодавству о разводу брака. Штавише, многи су спомињали ово законодавство као чињеницу: „Онај који се не може уздржавати после смрти своје прве жене”, пише св. Епифаније Кипарски († 403), „или онај који се раздвојио од своје жене из оправданих разлога као што су блуд, прељуба, или неко друго дело, и ако узме другу жену, или ако жена узме другог мужа, божанска реч нити га искључује из Цркве нити из живота, већ га толерише због његове слабости” (Против јереси, 69, ПГ 41 кол. 1024 Ц — 1025).

Наравно, пастирске опомене да је развод зло, безбројне су. Али толеранција постојећих државних закона и „чињеница живота”, онаких какве су се оне дешавале, подједнако су очевидне на Истоку и на Западу.

Да ли је ово била обична благост или капитулација? Сигурно није. За време целог периода, без и једног јединог познатог изузетка, Црква је остала верна норми која је постављена новозаветним Откривењем: **Само први и једини брак био је благословен у Цркви за време Евхаристије.**

Видели смо да су други и трећи брак, после удовичанства, били склапани само по грађанској церемонији, а за собом су повлачили епитимију од једне до пет година изопштења из Цркве. После овог периода епитимије, брачни пар је сматран за пуноправне чланове Цркве. Дужа епитимија — **седам година** — тражила се за оне који су се раставили од својих живих супружника. „Онај који остави жену која му је дата и узме другу, крив је и биће осуђен од Господа због прељубе. Остало нам је од наших Отаца да они који су такви, морају бити „плачушчи” годину дана, „слушачи” две године, „да метанишу” три године, а у седмој години да стоје са вернима и тек тада да се уброје у оне који су достојни причешћа” (Шести васељенски сабор, Канон 87).

Било је, наравно, безброј одредаба у вези са разликом између кривих и невиних супружника у разводу. У пракси, пастирска „икономија” Цркве сигурно је показивала, с времена на време, више благости него што стоји у овоме тексту. У строгој сагласности са текстом Еванђеља, међу прељубнике су сврстани сви разведени који поново ступају у брак и то разврставање подразумева да су они дуго времена стајали одвојени од верних, на улазу у цркву са „онима који плачу”, са — „онима који слушају” — (тј. онима који су слушали св. Писмо, али им није био дозвољен приступ светим тајнама) и „простраторима” (тј. са онима који су за време извесних делова богослужења, уместо да стоје лежали на поду „прострти”).

Према томе, нити је Црква „признавала” развод, нити га је „давала”. Развод је сматран за велики грех. Али Црква никада није про-

пустила да грешницима да „нову шансу”. Она је била спремна да их поново прими у своје крило ако се покају.

Тек после 10. века, када је Црква добила од царева законски монопол у регистрању и процењивању ваљаности свих бракова (види 89. Новелу цара Лава VI.), она је морала да „даје разводе”. „Давала” их је углавном, у сагласности са грађанским законодавством Римске царевине, а доцније у сагласности са законодавством разних земаља у којима се развијала. Али ова новонастала ситуација у многome је замаглила у свести верних хришћанско учење о једном браку. И црквени брак као и „црквени развод” изгледао је као пука формалност, која је давала спољашњу законитост актима, који су, уствари, велика безакоња са хришћанске тачке гледишта.

У пуној сагласности са Светим Писмом и црквеним Предањем ја бих предложио да наше црквене власти престану са „давањем” развода (јер је ово и тако и тако омогућено путем грађанског суда), а уместо тога било би подесније да се издаје где је неопходно „дозвола за поновно ступање у брак”. Ове дозволе требало би да буду условљене бар некаквим видом епитимије (већ према сваком поједином случају) и да дају право да такав брак Црква благослови према чину и обреду склапања „другог брака”.

Ово ће учинити да положај Цркве буде јасан и даће свештеницима могућност да врше плодотворније своју мисију објашњавања, пастирског руковођења и психолошког лечења.

Х. ПОРОДИЦА И ЊЕНО ПЛАНИРАЊЕ

Сам Исус Христос, уочи Своје смрти, у једном свечаном тренутку, када је са Својим ученицима заједно учествовао у Последњој Вечери, подсетио је на радост рађања детета: „Жена кад роди дете, више се не сећа жалости, због радости јер се роди човек на свет” (Јн. 16, 21). Сви родитељи знају да су „страх и бол” сасвим заборављени када дете дође на свет. Заборави се не само физички бол мајке, него и све људске бриге, финансијски проблеми, које сви мужеви и жене тако често осећају пре него добију децу. Све ово потпуно нестаје када се ново мало створење, беспомоћно и потпуно „своје”, појави у породици и очајнички захтева љубав и бригу.

А затим, ту је и став Исуса Христа према деци: „и дозвола дете, постави га међу њих и рече: „заиста вам кажем, ако се не обратите и не будете као деца, нећете ући у Царство небеско” (Мат. 18, 2). Може ли неко, ако намерно избегава рађање деце, да разуме потпуно значења ове опомене Господње — вероватно најважније у целом Еванђељу?

Уствари, рађање и подизање деце је заиста велика радост и Божији благослов. Нема ни једног хришћанског брака у коме оба родитеља непосредно и нестрпљиво не желе да приме и поделе ову радост. Брак у коме су деца непожељна основан је на непотпуном, егоистичком и чулном облику љубави. Дајући живот другима, човек подражава Божији чин стварања. Ако он то одбије, он не само да

одбацује свога Створитеља, него изопачује и своју сопствену човечност. Јер нема човечности без „лика и подобија” Божијег, тј. без свесне или несвесне жеље да човек буде подражавач животворнога Оца свих.

Раније смо већ видели да је једна од основних разлика између старозаветног јеврејског и хришћанског схватања брака била у томе, што је за древне Јевреје брак био средство само за продужетак врсте, док је он за хришћане сам по себи био циљ — сједињење двају бића, у љубави, које одражава јединство између Христа и Цркве. (Ни у Еванђељу ни код св. ап. Павла не налази се мисао да се брак „оправдава” рађањем деце. Таква мисао се не налази ни у светоотачкој литератури. У својој дивној Беседи бр. 20. на посланицу Ефесцима, св. Јован Златоусти дефинише брак као „сјединење” и „мистерију”, а само узгред спомиње рађање деце. (Види у Додатку превод Златоустове Беседе).

Мишљење и пракса модерних западних хришћана су потпуно конфузни у вези са овим проблемом. Средства комуникације, која коментаришу и врло често извитоперено и погрешно тумаче недавну папску Енциклику, која римокатолицима забрањује вештачку контролу рађања, веома мало доприносе могућем разјашњењу.

Ствар је у томе да је до недавно, западна мисао о сексу и браку била искључиво под утицајем учења св. Августина (4. и 5. век) Особеност Августиновог становишта је у томе да је он сматрао секс и сексуални инстинкт као канал којим је пренесена кривица „првороднога греха”, од Адама на његово потомство. Брак је стога, сам по себи, грешан утолико што предпоставља секс, а могао би бити оправдан само „кроз рађање деце”. Доследно томе, ако је рађање деце вештачки ометено, сексуална веза — чак и у законитом браку — у основи је грешна.

Православна Црква — исто као и римокатоличка — признаје светитељство блаженог Августина, али његов вероучитељски ауторитет у Православљу је далеко нижи од оне неприкосновености коју је некад уживао на Западу. Па чак ако је у Источно-хришћанској монашкој литератури, секс понекад био практично поистовећен са грехом, општа традиција Цркве се држи чврсто одлуке Сабора у Гангри (види „Додатак”), који оштро одбија учење које је осуђивало брак. И заиста, ако је сексуални нагон у свом изопаченом и „палом” облику често повезан са грехом, сигурно он није једини канал кроз који се шири грешност у људска поколења. Али сам брак је света тајна, тј. у односима човек-жена он је искупљен Крстом Христовим, преображен благодаћу Духа, а љубављу преобликован у вечну спону.

Ако је секс изједначен са грехом и ако једино рађање деце може ублажити кривицу, онда брак и рађање нису ништа друго него јадни субститути јединог истински хришћанског идеала — целибата. Они, практично немају сами по себи позитивно хришћанско значење. И наравно, брачне везе у којима се избегава рађање деце, грешне су, ако се прихвати Августиново гледиште на секс и брак. Чак ако недавна папска Енциклика »*Humanae vitae*«, која забрањује вештачку контролу рађања, и није заснована на Августинизму, него више показује позитивну бригу за људски живот, остаје чињеница да идеја о

грешности секса која је владала над римокатоличком етиком у прошлости, индиректно омета и данашње ватиканске руководиоце да измене свој став према контроли рађања. Јер, како они могу сада да противрече свом стандардном учењу које су држали толико година?

Што се тиче наведеног проблема Православна Црква, у својој прошлости, никада се није формално и званично определила. Ово не значи да су православни хришћани равнодушни према питању контроле рађања и планирању породице, и да њихова хришћанска обавеза не утиче на практично решење овог проблема. Као што смо раније показали, ова хришћанска обавеза у односу на брак садржи веровање:

- да је рађање деце природан, свети и неопходан елеменат у хришћанском браку;
- да је давање живота богуслична привилегија човека, коју он нема право да одбије ако жели да сачува „лик и подобије Божије“, које му је дано при његовом стварању.

Недавна папска Енциклика одлично је изразила обе ове тачке и њу не бисмо смели одбацити само зато што је папска.

Проблем планирања породице има и своје друге аспекте, који су данас признати и о којима се дискутује. На пример, ако „живот“ који дају родитељи својој деци треба да буде потпун људски живот он не може да обухвати само физичку егзистенцију, него и родитељску бригу, васпитање и услове за пристојан живот. Када рађају децу родитељи морају бити спремни да испуне све ове одговорности. Очигледно постоје економске, социјалне и психолошке ситуације у којима се не могу дати гаранције у вези са овим. Понекад је скоро сигурно да ће новорођено дете живети у глади и психолошкој беди.

У оваквим ситуацијама људима и женама су били од памтивека познати разни облици планирања породице. Они су стари исто толико колико и само човечанство. Наравно да је сваки облик побачаја тј. намерно уништење заметка, за хришћане један вид убиства, који је као такав Црква увек осуђивала. Али, да ли је потпуно уздржавање једина алтернатива? И зар није уздржавање само по себи један облик ограничавања богодане силе давања и продужавања живота? Па ипак, и Нови Завет и црквено Предање сматрају да је уздржавање један од прихвативих облика планирања породице. Недавно објављено римокатоличко учење такође препоручује периодично уздржавање, али забрањује „вештачка“ средства, као што је „пилула“. Међутим, да ли стварно постоји разлика између средстава званих „вештачка“ и оних која се сматрају за „природна“? Да ли је уздржавање баш само „природно“? Зар није на пример свака лекарска контрола људских функција „вештачка“? Треба ли она због тога да буде осуђена као грешна? И најзад једно озбиљно питање: да ли је све што је „природно“ неопходно и „добро“? Јер чак и св. апостол Павле је увидео да уздржавање може да води „изгарању од похоте“. Зар наука није у могућности да учини рађање деце човечијим на тај начин што ће га контролисати, исто као што контролише исхрану, становање и здравље?

Потпуна осуда контроле рабања не даје задовољавајући одговор на сва ова питања. Она никада није била усвојена од стране Православне Цркве као целине, мада су, понекад, локалне црквене власти давале изјаве које су биле истоветне са овом изјавом римског папе. У сваком случају, никада Црква није имала такву праксу да пастирско руковођење у моралу сведе на давање идеалних формула које претендују да оне имају универзалну ваљаност у питањима која стварно подлежу и процени личне савести сваког верника. Има облика контроле рабања који ће бити прихвативи, чак и неизбежни, за извесне брачне парове, док ће их други радије избегавати. Ово се нарочито односи на „пилулу“.

Питање контроле рабања и њених прихвативих облика могу да реше једино хришћански брачни парови сваки за себе. Они могу да донесу правилну одлуку само ако прихвате своју хришћанску обавезу са свом озбиљношћу, ако верују у Божији промисао, ако избегавају да се много старају о материјалној сигурности („Не сабирајте блага себи на земљи” — Мат. 6, 19), ако схвате да су деца велика радост и дар Божији, ако њихова љубав није себична и егоистична, ако имају на уму да љубав сведена на сексуално уживање није права љубав. На пример, у богатијем друштву никада практично не постоји довољан разлог за избегавање рабања деце у прве две године брака. У сваком случају савет доброг свештеника — исповедника може много помоћи да укаже који „први корак” треба учинити у брачном животу.

XI. ОЖЕЊЕНО СВЕШТЕНСТВО

У Новом Завету налазимо јасно обавештење о чињеници да су бар неки од апостола укључујући и св. Петра — били ожењени људи. Брачно стање се сматрало као нормално и за оне који су рукополагани да би наследили апостоле у њиховој служби. „Епископ, дакле, треба да је непорочан, једне жене муж, трезвен, разборит, пристојан, гостољубив, кадар поучити... који добро управља својим домом и има послушну децу са сваком честитошћу (1. Тим. 3, 2—4).

Рукополагање ожењених људи за свештенике и епископе било је ипак условљено — у раним канонима — потпуним хришћанским карактером њихова брака: „Човек који је после крштења био жењен два пута, или је имао наложницу, не може да постане епископ, презвитер или ђакон, нити уопште члан клира” (17 апостолски канон). Видели смо да је други брак био толерисан само за лаике. Канон који је управо наведен, искључује свештенство из ове толеранције. Јер, заиста, рукоположењем свештеник се обавезује на проповедање потпуне хришћанске истине, и посебно хришћанског учења о једином браку према „Христу и Цркви”. Овај захтев се, уствари, протеже и на свештеникову супругу: „Онај који узме удовицу, или распуштеницу, или блудницу, или робинју, или глумицу²¹ не може бити епископ, свештеник или ђакон, нити да уђе у било који ред клира” (18. апостолско правило). Ово је опет у потпуној сагласности са хришћанским идеалом апсолутне моногамије, која једино може да буде мистеријално

²¹ На робове и глумце падало је подозрење да су лаког морала.

потврђена Евхаристијом и кроз Евхаристију да добије пуно значење свете тајне. Сетимо се да други брак није био благосиљан у Цркви.

Али ово правило се не односи на грађанске бракове склопљене „пре крштења“, тј. ван Цркве. Као што смо већ напоменули, такви бракови се нису ни сматрали за „бракове“ и нису могли да буду сметња за рукоположење човеку који се још једном оженио у Цркви после крштења.

Канони Цркве су врло рано одредили да се ожењеним људима дозвољава да уђу у клир, али виши чинови свештенства нису могли ступати у брак после рукоположења. (Апостолски канон 26). Ипак, у 4. веку, Сабор у Анкири је још увек дозвољавао да се ђакони жене, ако приликом рукоположења изјаве да намеравају да се ожене (Канон 10). Ову праксу је изричито забранио цар Јустинијан својом 123. Новелом. Петошести сабор (Шести васељенски), као и у многим другим случајевима, потврдио је царско законодавство:

„Апостолским канонима је утврђено да од оних који неожењени ступе у клир једино чтеци и појци могу да се жене. Ми такође — придржавајући се овога — одређујемо да је одсада уопште незаконито да ипођакон, ђакон или презвитер закључе брак после рукоположења. Ако се неко усуди да то ипак учини, нека буде свргнут . . .” (Канон 6).

Канонска правила која су забрањивала брак после рукоположења — била су мотивисана истим разматрањима као и она која се налазе у канонима који наглашавају **зрелост и постојаност** као битну ознаку за чланове свештенства. У раној и средњевековној Цркви строго је примењивано правило, које је забрањивало рукоположење пре тридесете године (Шести васељенски, Канон 14). Ако је Црква данас мање строга у односу на проблем „канонског пунолетства“ — рукополагање за свештенике знатно млађих људи постало је стандардна пракса — ипак се од кандидата још увек захтева зрелост за рукоположење. И заиста, човек који жели да се ожени и тражи жену, не може да буде стабилан, без обзира у којим је годинама. Састанци, изузетни поступци, презаузетост са спољашњим — легитимни су и неизбежни аспекти његовог понашања. Међутим ово се не сме сматрати за легитимно код човека који се стара о људским душама и који се искључиво посветио томе да их уведе у Царство Божје. Дакле, само они људи који су донели чврсту и коначну одлуку за брачни или безбрачни живот, могу ступити у чин ђакона или свештеника.

Наравно, друге је природе забрана брака после рукоположења од оне која захтева да се свештеник жени само једанпут, и да његова жена не може да буде ни удовица ни распуштеница. Док се у првом случају ради само о пастирском достојанству и дисциплини, дотле у другом случају, захтевајући од свештенства апсолутну моногамију, Црква чува библијско, светоотачко и мистеријално учење о браку. Према томе, главни разлог што удов свештеник не може да се поново ожени — без обзира на личну трагедију коју ова забрана може да проузрокује — је у томе што Црква у светој тајни брака признаје само једну, вечну везу мужа са његовом женом и што Црква мора да захтева од својих свештеника да у животу поступају онако како су обавезни да и другима то проповедају по самој природи своје службе. Чврстина Православне Цркве на овој посебној тачки је најјачи до-

каз да она остаје верна учењу о браку, које се налази у Новом Завету, мада њена „икономија” и снисходивост дозвољавају лаицима други и трећи брак.

Доцнији, чисто дисциплинарни развој канонског права, резервисао је епископско достојанство за неожењене људе. Ово правило, установљено најпре државним законом цара Јустинијана, потврдио је Петошести (Шести васеленски) Сабор. Уствари, Сабор није ограничио епископат на безбрачне, и дозволио је избор и ожењених људи за ову високу црквену службу, под условом да се одвоје од својих жена: „Жена онога који је напредовао до епископског достојанства, споразумно ће се одвојити од свог мужа, и после његове хиротоније за епископа отићи ће у манастир, који се налази далеко од бора-вишта епископа, и тамо ће живети од издржавања епископовог” (Канон 48). Данас су, на срећу, изузетна реткост споразумни разводи у циљу уздизања мужа у чин епископа. Постало је општа пракса да се епископи бирају између свештених лица, која су или у целибату или удовци. Ранија црквена традиција зна за многе ожењене епископе који су наведени још у 40. апостолском канону. Свети Григорије, Епископ Нисијски, брат св. Василија Великог (4. век) и многи његови савременици епископи, били су ожењени.

Царско законодавство усмерено против посвећења ожењених у чин епископа, издато је у оном периоду када је био довољан број кандидата међу неожењенима и када је велики број монаха сачињавао елиту хришћанског друштва. На законодавство је такође утицало и уверење да епископ ступа у мистички брак са својом епархијом и да његова служба захтева од њега потпуну преданост Цркви.

Сада на снази канонско законодавство о неожењеном епископату увелико ограничава избор нових кандидата. Међутим, изгледа, да ни укидање овог прописа — што је покушала да уведе у Русији злогласна расколничка група „Обнова” (1922 г.) — не би јемчило да најбољи људи буду изабрани за епископе. Садања пракса у најмању руку спречава да епископско достојанство постане само врховно црквено одликовање, доступно целом клиру, и у извесном смислу она чува харизматичко начело избора. У сваком случају, могућност враћања на стару хришћанску праксу и бирања ожењених људи за епископе зависиће од одлуке новог васељенског сабора Православне Цркве, ако он икада буде сазван.

Без обзира на пастирске и дисциплинске рестрикције, које је увела Црква против брака после рукоположења и у корист неожењеног епископата, општи смисао православног Предања је јасан. Брак није неко ниже, инфериорније стање, него је он благословен од Бога. „Стога” — проглашава као правило Шести васељенски сабор — „ако би се неко усудио да лиши свештеника, ђакона или ипођакона заједничког становања и телесне везе са њиховим законитим женама, такав да буде свргнут. Исто тако ако би неки презвитер или ђакон отпустио своју жену под изговором побожности свргнут нека буде...” (Канон 13; види такође Канон 4. сабора у Гангри). Проблеми са којима је данас суочена Римокатоличка црква, где је већ вековима целибат наметнут клиру на основу Августиновог схватања брака, које је данас увелико одбачено, уопште се не могу ни замислити у Право-

слављу. Све до недавно, у Русији, парохијске дужности су биле резервисане за ожењене свештенике, док су свештеници у целибату, уколико нису живели у монашким заједницама, могли бити постављени на место у црквеној просвети и администрацији. Савремена пракса је углавном гипкија и многи неожењени свештеници су изванредни пастири на парохијама.

Без обзира на лелујања у пракси и дисциплини, Православна Црква чврсто верује да ожењено свештенство представља позитивну норму црквеног живота, под условом да за свештенике важе неопозива начела да брак може бити само један једини и да је он света тајна.

XII. БРАК, ЦЕЛИБАТ И МОНАШКИ ЖИВОТ

Један од парадокса хришћанске етике је то да су брак и безбрачност, иако предпостављају различита понашања у пракси, засновани на истој теологији Царства Божијег и, према томе, на истој духовности.

Ми смо видели у почетку овога рада да се особитост хришћанског брака састоји у промени и преображају природних људских наклоности између мужа и жене у вечну спону љубави, коју чак ни смрт не може прекинути. Брак је света тајна, јер је у њему предукус и делимично присуство Царства Божјег — које је свадба Јагњетова (Откр. 19, 7—9), савршено сјединење Христа и Цркве (Еф. 5, 32). Хришћански брак не налази свој коначни смисао и оправдање ни у телесном уживању, нити у социјалној стабилности, као ни у стварању потомства, него у есхатону, у „последњим тајнама” које је Господ припремио за своје изабране.

Безбрачност — и нарочито монашки живот — такође су оправдани у Светом Писму и Предању указивањем на будуће Царство Небеско. Сам Господ је рекао да „кад васкрсну из мртвих, нити се жене ни удају, него су као ангели на небесима” (Марк. 12, 25). Видели смо да овај цитат не треба разумети тако да хришћански брак неће постојати као реалност у будућем Царству, него он јасно указује на чињеницу да људски односи више неће бити „телесни”. Тако Нови Завет у више наврата хвали безбрачност као предукус „анђеоског живота”: „Јер има ушкопљеника који су се из утробе материне тако родили ... има ушкопљеника који су сами себе ушкопили, ради Царства небеског” (Мат. 19, 12). Великани као св. Јован Крститељ, св. ап. Павле и „сто четрдесет четири хиљаде” поменутих у Откривењу (14, 3—4) службаху за углед безбројним хришћанским светитељима који су очували девичанство ради славе Божије.

Вероватно као реакција против сексуалне распуштености која је владала у паганском свету, а такође и као израз ранохришћанског осећаја да хришћанство није од овога света, многобројни су позиви на безбрачност у списима Отаца Цркве. Чини се чак да је монашки живот изгледао многим као сигурно и најбоље решење етичких проблема. Без обзира на превагу монашког духа — који се такође одражавао и у установи неожењеног епископата — Црква је упорно чувала позитивну вредност брака. Она је увек у браку видела св. тајну,

док су само неки црквени писци давали мистеријални карактер и обреду монашког пострига. Ова позитивна вредност брака дивно је изражена у изводима Климента Александријског, једног од оснивача хришћанске теологије (трећи век) и великог св. Јована Златоустог (+403), који су штампани на крају ове књиге.

Значи, и брак и безбрачност су начин у којима људи могу живети Еванђеље, унапред уживајући Царство Божје, које је већ откривено у Христу а мора се појавити у свој својој моћи у последњи дан. Стога једино брак „у Христу” потврђен Евхаристијом „у име Христа” има „есхатолошко” хришћанско значење — а не брак случајно закључен, као уговор, или као задовољење тела, и не безбрачност прихваћена по инерцији, или још горе, из егоизма и саможиве неодговорности. Црква благосиља монахе, аскете, духовне људе исто тако као и хришћанске брачне парове, али нема обавезе да благосиља старе нежење и уседелице.

Баш као што хришћански брак значи жртву, одговорност у стварању породице, оданост и зрелост, исто тако безбрачност је немислива без молитве, поста, послушности, смирења, милосрђа и непрекидног аскетског напора. Није тек модерна психологија открила чињеницу да лишавање и ускраћивање сексуалне активности ствара проблеме; одавно су то врло добро знали Свети Оци и израдили су изванредан систем аскетских прописа — као основу свих монашких правила — која чине да чистота буде могућа и пријатна. Они су знали, понекад боље него модерни психолози, да људски нагон љубави и нагон за продужењем врсте није издвојен из целокупне људске егзистенције, него је у самом њеном центру. Тај нагон не може бити уништен већ само преиначен, преображен и каналисан у виду љубави према Богу и ближњему, кроз молитву, пост и послушност у име Христа.

У Римокатоличкој цркви један од главних извора садашњих невоља због обавезне безбрачности латинских свештеника налази се у томе што је увек на снази закон о безбрачности, али без аскетске духовности, која је некада била његов природни оквир. Без те духовности безбрачност је неподносива и непотребна. Сада више нема редовног читања Бревијара ни свакодневног служења мисе; напуштен је посебан „свештенички” начин живота у изолацији од света, у сиромаштву и посту... Свештенику није нимало отежано задовољење његових природних жеља за храном, пићем, удобношћу и новцем. Он уствари више не држи молитвено правило прописано за свештенике. Тада је његова безбрачност лишена свог духовног назначења, а које може бити само есхатолошко, управљено Царству Небеском. Како се много разликује обично веома удобни жупни двор од „Царства Небеског” и како противрече црквеном учењу сви повици теологије о „укључивању у свет” и за „социјалну одговорност” као једине облике кроз које ће се открити Царство небеско! Па, чему онда безбрачност?

Међутим, у Православљу, безбрачност, коју неки упражњавају из каријеристичких побуда да постану епископи, представља још гору духовну опасност. Целокупно Предање Цркве је апсолутно једнодушно у томе да истинска чистота и монашки живот могу бити сачу-

вани и одржани једино у монашким заједницама. Само ретке и изузетно јаке личности могу практиковати осмишљену безбрачност и живети ван манастира у свету. Смерност је, вероватно, једина врлина која их може одржати. Али, као што сви знамо, она је далеко најтежа и стога најређа врлина.

Монашки начин живота одувек се сматрао у Православљу за најверодостојније сведочење у прилог Христовог Еванђеља. Као пророци Старога Завета и „мартини“ („сведоци“, мученици), раног хришћанства, монаси су учинили да хришћанство постане достојно веровања. Показујући да човек може да води светао, радостан, смисаон живот у молитви и служењу, а да истовремено не буде зависан од „нормалних услова“ овога света, монаси су дали жив доказ да је Царство Божије заиста „међу нама“. Воспоставља такве монашке традиције била би нарочито значајна у нашем нападачки секуларизованом свету. Човечанство које данас претендује да је „пунолетно“, не тражи помоћ од хришћанства у свом трагању за „бољим светом“. Међутим, човечанство би могло поново да се заинтересује за Цркву ако би она могла да покаже не само „бољи“, него стварно **нови и другачији свет**. То је оно што траже многи млади људи али, на несрећу, налазе у најбољем случају, Зен Будизам а још чешће дрогирање и друга средства бежања у смрт.

Монаси су сведоци овог новог света. Када бисмо имали више правих монашких заједница међу нама, наше би сведочење било јаче. Ипак, Христова **нова творевина** доступна је такође свима нама, у свој својој лепоти, кроз љубав у браку, ако је само, заједно са апостолом Павлом, прихватимо и разумемо „у односу на Христа и Цркву“.

ХИИ. РЕЧ НА ЗАВРШЕТКУ

Брак је света тајна зато што Царство Божије у њему и кроз њега постаје живи доживљај. У свакој појединој „светој тајни“, иста и једина мистерија спасења постаје реалност у конкретном моменту људске егзистенције. Било да се ради о уласку у нови живот, о расту у Духу, о примању свештеничког чина, исцелењу болести, иста спасоносна присутност Христа Спаситеља даје се Духом Светим: у крштењу, у миропомазању у рукоположењу, у тајни јелеосвећења. Али у сваком овом случају, нови живот улази у живот човека — као појава духа, а не као обавеза, као дар и као могућност, а не као магија. И човек је слободан да уђе кроз врата која су пред њим отворена, или да остане тамо где је раније био у царству „тела“.

Ипак, све ове поједине свете тајне примају своју праву реалност и своје значење, само ако уведу — или изражавају — заједнички живот Цркве, која је Тело Христово. Крштење је улаз у Цркву. Миропомазање је дар који одређује слободан раст у Духу Светом. Свештенство је одговорност за јединство и изградњу Цркве. Тајна јелеосвећења даје нову димензију постојању у „новом Адаму“, где више нема болести и смрти. Сви ови поједини аспекти живота Цркве, имају свој центар и своје испуњење у Мистерији, која чини да је Црква Тело Христово, а та мистерија је: Божанска Литургија Евхаристије. Изван Цркве нема „светих тајни“.

И најзад, значење брака као свете тајне не може се разумети изван овога евхаристијског оквира. Црква је од најранијих дана сматрала да је правна или социјална институција брака преиначена у стварност Царства Божијег само ако је брак закључен између два члана Тела Христовог. Само у Телу Христовом две хришћанске душе могу постати једно тело, на прави хришћански начин. А само у Евхаристији они постају хришћани, учествујући у Телу Христовом. То је разлог да је првобитно брак бивао благосиљан за време Божанске Литургије, на којој су женик и невеста примали свету тајну причешћа. Ово је међутим било могуће само при склапању првог брака, који су обе стране прихватиле као вечну спону, спону коју ни сама смрт не може раскинути.

Ову светињу брака, пошто је реч о људским бићима која још увек живе у палом и болесном свету, требало је заштитити законским нормама и изричитим прописима. Видели смо да ова параграфска „канонска” страна црквене праксе није за Цркву сама по себи циљ. Она само означава начине којим хришћански идеал брака — који је исто тако јединичан као и сјединење између Христа и Цркве — може да се најбоље одржи у условима нашег садањег света. Она дефинише могуће облике трпељивости према несавршеним облицима брака — предвиђајући за те случајеве одвајање брака од Евхаристије — и штити учење о једином браку као и пастирски углед свештенства тиме што не допушта свештеницима да се огреше о идеал једног јединог брака. За свештенике нема попуштања, као за лаике.

Признавши да је и брак мистерија Царства Божијег, хришћанско Еванђеље и Црква не проглашавају самим тим да је то нека врста мистичке реалности одвојена од онога што човек заиста јесте. Хришћанска вера није само истина о Богу и Његовом Царству, него је она такође истина и о човеку. Хришћанско учење о браку је заиста радосна одговорност. Брак даје дужно задовољење и души и телу. Он показује шта значи бити прави човек. Он даје човеку неизрециву радост давања живота, где је човек сличан са својим Творцем, који је дао живот првome човеку.

Да бисмо још потпуније подвукли и нагласили јединство православног учења о браку, ми у „Додатку” наводимо неколико основних библијских текстова о значењу брака и изводе које су написали светитељи и умни људи како прошлости тако и нашег времена. Ширина њихове видовитости даће праву размеру литургијским и канонским текстовима, који су цитирани у претходним поглављима.

Д о д а т а к

Свето писмо и Свето предање о браку

I.

Н О В И З А В Е Т

1. Васкрсење мења значење брака

ЛУКА: 20, 27 — 40

„А приступише неки од садудеја који кажу да нема васкрсења, и питаху га говорећи: Учитељу! Мојсеј нам написа: ако коме умре брат који има жену, и умре без деце, да брат његов узме жену, и да подигне семе брату својему. Бејаше седам браће, и први узео жену, и умро без деце; и други узео жену, и он умро без деце; и трећи је узео; а тако и сви седам; и не оставише деце, и помреше; а после свију умрла и жена. О васкрсењу дакле кога ће од њих бити жена? јер је она седморици била жена. И одговарајући Исус рече им: деца овога света жене се и удају; а који се удостоји добити онај свет и васкрсење из мртвих нити ће се женити ни удавати; јер више не могу умрети; јер су као анђели; и синови су Божји кад су синови васкрсења. А да мртви устају, и Мојсеј показа код купине где назива Господа Бога Авраамова и Бога Исакова и Бога Јаковлева. А Бог није мртвих него живих; јер су у њему сви живи. А неки од књижевника одговарајући рекоше: Учитељу! добро си казао. И више не смедоше ништа да га запитају”.

2. О разводу

МАТЕЈ: 5, 31 — 32

„Тако је казано: ако ко пусти жену своју, да јој да књигу распусну. А ја вам кажем да сваки који пусти жену своју, осим за прељубу, наводи је да чини прељубу; и који пуштеницу узме прељубу чини”.

МАТЕЈ: 19, 3 — 12

„И приступише к њему фарисеји да га кушају, и рекоше му: може ли се човек развести од жене своје за сваку кривицу? А он одговарајући рече им: нисте ли читали да је Онај који је у почетку створио човека-мужа и жену створио их? И рече: за то оставиће човек оца својега и матер, и прилепиће се жени својој, и биће двоје једно тело. Тако нису више двоје него једно тело; а што је Бог саставио човек да не раставља. Рекоше му: зашто дакле Мојсеј заповеда да се да књига развода, и да се пусти? Рече им: Мојсеј је вама допустио због окорелости вашег срца да се разведете од жене своје; а из почетка није било тако. Него ја вам кажем: ако се ко разведе од жене своје, осим за курварство, и ожени се другом, чини прељубу; и који узме пуштеницу чини прељубу. Рекоше му ученици његови: ако је тако човеку са женом, није се добро женити. А он рече им: не могу сви примити ове речи сем они којима је дано. Јер има ушкопљеника који су се тако родили из утробе материне; а има ушкопљеника које су људи ушкопили; а има ушкопљеника који су сами себе ушкопили ради царства небеског. Ко може примити нека прими”.

МАРКО: 10, 2 — 12

„И приступивши фарисеји упиташе га кушајући: може ли се човек развести од жене? А он одговарајући рече им: шта вам заповеда Мојсеј? А они рекоше: Мојсеј је допустио да јој се да књига развода и да се пусти. И одговарајући Исус рече им: због окорелости вашег срца написа вам он заповест ову. А у почетку створења мужа и жену створио их је Бог. За то остави човек оца својега и матер и прилепи се жени својој, и буду двоје једно тело. Тако нису више двоје него једно тело. А што је Бог саставио човек да не раставља. И у кући опет запиташе га за то ученици његови. И рече им: који се разведе од жене и ожени се другом, чини прељубу због ње. И ако жена остави мужа својега и пође за другога, чини прељубу”.

ЛУКА: 16, 18

„Сваки који се разведе од жене своје и узима другу, прељубу чини; и који се жени пуштеницом, прељубу чини”.

1. КОРИЋАНИМА 7, 1 — 16

„А за оно што ми писасте: добро је човеку да се не дохвата до жене: али да не би било курварства сваки нека има своју жену, и свака жена нека има својега мужа; муж да чини жени дужну љубав, тако и жена мужу. Жена није господар од својега тела, него муж; тако и муж није господар од својега тела, него жена. Не уздржавајте се једно од другога, сем по договору за неко време, да постите и молити се Богу и опет да се састанете, да вас Сатана не искуша вашим претеривањем. Али ово говорим као савет а не као заповест;

јер хоћу да сви људи буду као и ја; али сваки има свој дар од Бога; овај дакле овако а онај онако. А неожењенима и удовицама велим: добро им је ако остану као и ја што сам. Ако ли се не уздрже, нека се жене и удају; јер је боље женити се него ли изгарати од страсти. А ожењенима заповедам, не ја него Господ, да се жена од мужа не раздваја. Ако ли се пак и раздвоји, да се више не удаје, или да се помири са својим мужем; и муж да се не разведе од жене. А осталима говорим ја а не Господ: ако који брат има жену некрштену и она се приволи живети с њим, да је не оставља. И жена ако има мужа некрштеног и он се приволи живети с њом, да га не оставља. Јер се посвети муж некрштен женом крштенном, и посвети се жена некрштена од мужа крштенога; јер иначе деца ваша била би нечиста, а сад су света. Ако ли се некрштен раздваја, нека се раздвоји; јер се брат или сестра у таквом догађају не зароби; јер нас на мир дозво Господ Бог. Јер шта знаш, жено, да ако мужа спасеш: Или шта знаш, мужу, да ако жену спасеш”?

3. Христос својим присуством указује почаст браку

ЈОВАН: 2, 1 — 11

„А у трећи дан беше свадба у Кани Галилејској, и онде беше мати Исусова. А позван бејаше и Исус и ученици његови на свадбу. И кад нестало вина, рече мати Исусова њему: немају вина. Исус јој рече: шта је мени до тебе жено? Још није дошао мој час. Рече мати његова слугама: што год вам каже учините. А онде бејаху шест водених судова од камена, постављених по обичају јеврејскога чишћења, који примаху по два или по три ведрa. Рече им Исус: Напуните судове водом. И напунисе их до врха. И рече им: захватите сад и носите куму. И однесоше. А кад окуси кум од вина које је постало од воде, и не знадијаше откуда је (а слуге знадијаху које су захватиле воду), зовну кум женика, и рече му: сваки човек најпре добро вино износи, а кад се опију онда рђавије; а ти си чувао добро вино досад. Ово учини Исус почетак чудесима у Кани Галилејској, и показа славу своју; и ученици његови вероваху у њега”.

4. Брак као „тајна”

ЕФЕСЦИМА: 5, 21 — 33

„Слушајте се међусобно у страху Божијем. Жене! слушајте своје мужеве као Господа. Јер је муж глава жени као што је и Христос глава Цркви, и он је спаситељ тела. Но као што Црква слуша Христа тако и жене своје мужеве у свему. Мужеви, љубите своје жене као што и Христос љуби Цркву, и себе предаде за њу, да је посвети очистивши је купањем воденим у речи; да је метне преда се славну Цркву, која нема мане ни боре, или такога нечега, него да буде света и без мане. Тако су дужни мужеви љубити своје жене као своја телеса; јер који љуби своју жену, себе самога љуби. Јер нико не

омрзну кад на своје тело, него га храни и греје, као и Господ Цркву. Јер смо ми уди тела Његова, од мяса његова, и од костију његових. Тога ради оставиће човек оца својега и матер, и прилепиће се жени својој, и биће двоје једно тело. Ово је тајна велика; а ја говорим за Христа и за Цркву. Али и ви сваки да љуби своју жену као и себе самога; а жена да се боји својега мужа”.

5. Поновно ступање удових у брак

1. КОРИНѠАНИМА: 7, 39 — 40

„Жена је привезана закону докле јој год живи муж; а ако јој умре муж, слободна је за кога хоће да се уда, само у Господу. Али је блаженија ако остане тако по мом савету; јер мислим да и ја имам Духа Божијега”.

II.

ЦРКВЕНА ТРАДИЦИЈА

1. СВЕТИ ЈОВАН ЗЛАТОУСТИ

(XX. Беседа на посланицу Ефесцима)

Значење љубави

„Мужеви, волите своје жене — као што је и Христос заволео Цркву” (Ефесцима 5, 25).

Чули сте за величину покорности. Славили сте и дивили се Павлу, како он, као дивни и духовни човек, спаја у једно целокупан наш живот. Добро сте учинили што сте то чули. Али сада послушајте шта он још од вас тражи. Он употребљава поново исти пример.

„Мужеви, каже он, волите своје жене — као што је и Христос заволео Цркву”.

Видели сте која је цена верности. Сада послушајте колико треба жртвовати за љубав. Да ли желите да вам жена буде послушна као што је Црква послушна Христу? Онда преузмите на себе исту бригу за њу, као што је на себе преузео и Христос за Цркву. И ако би било потребно да ви за њу дате и свој живот, да претрпите још било каква страдања — немојте то да одбијете. Па чак ако будете подвргнути свему овоме, нећете ни онда учинити ништа слично ономе што је Христос учинио. Јер ви заиста чините то за некога са киме сте већ блиски. Али Он је то учинио за онога који му је окренуо леђа и који Га је мрзео. И на исти начин као што је Он њу ценио стављајући је поред Својих ногу, њу која Му је окренула леђа, која Га је мрзела, која Га је презирала, не због претњи, или принуде, или из страха, или било због чега другог ове врсте, већ због Његове неизмерне љубави. Тако дакле и ви треба да се владате према својим женама. Па ако вас и омаловажава и презире и исмејава, и онда — због

великог уважавања према њој, љубазношћу и љубављу моћи ћеш да је ставиш поред својих ногу. Јер ништа не утиче снажније него ове споне љубави и љубазности, а нарочито између мужа и жене. Заиста, слугу ће можда човек моћи привезати страхом; не, ни њега неће, јер и он ће тражити начина да избегне и оде. Али твога животног друга, мајку твоје деце, извор сваке твоје радости, не треба никада да вежеш страхом и претњама, него љубављу и добром нарави. Јер какво је то јединство где се жена плаши свога мужа? И какво ће задовољство муж имати ако живи са својом женом као са робињом, а не са женом која га воли по својој слободној вољи? Чак ако у нечем због ње и пострадаш, не кажњавај је, јер ни Христос није тако чинио.

Христос је волео више

„И самога себе предао је” каже он, „за њу, да је посвети и очисти” (Ефесцима 5, 26).

Значи, дакле она није била чиста! Значи, дакле, она је имала мрље и била је ружна. Тако, дакле, она је била без икакве вредности! Ма какву жену да узмеш, никада нећеш узети невесту као што је Црква, када ју је Христос узео. Ти никада не би узео невесту тако отуђену од тебе као што је Црква била отуђена од Христа. И поред свега тога, Он није зазирао од ње, нити се гнушао од ње због њене ужасне покварености. Желиш ли да ти опишем њену поквареност? Свети Павле њу описује: „Јер некад сте били тама” (Еф. 5, 8). Да ли видиш како је црне боје? Шта је црње од таме? Али погледај само како је и безобразна: „Живи” каже Павле „у злоби и пакости”. Погледајте и њену нечистоту, јер беше „непослушна, луда”. Али шта ја кажем? Она је била и луда и јетка. Па и за такву, мада су њене бразготине биле многобројне, ипак је Он положио Свој живот и за такву ругобу, као да је била у цвету младости, као да је била најдражеснија љубимица, као да је била чудесна лепотица. И управо томе се дивио св. Павле кад је рекао да ће „једва ко умрети за праведника” (Рим. 5, 7), и додаје да је „Христос умро за нас кад смо још били грешници” (Рим. 5, 8). Па иако је била оваква ситуација, Он је њу узео и показао ју је (Цркву) у лепоти, опрао ју је и није одбио да и Свој живот жртвује за њу.

Шта је права лепота?

„Да је посвети, очистивши је купањем у води и речју. Да сам себи постави славну Цркву, која нема мане, ни боре, или тако што, него да буде света и непорочна” (Ефесцима 5, 27). „Прањем или купањем”, Он спира њену нечистоћу. „Речју”, каже он. Каквом речју? „У име Оца и Сина и Светога Духа” (Мат. 28, 19). Није Он њој само указао поштовање, Он је њу учинио „славном, која нема мане или боре, или тако нешто”. Треба и ми, дакле, да стремимо да и сами постигнемо ову лепоту, и успећемо. Не тражите код своје жене оно што она не може да има. Видите ли да све што Црква има то је

добила из руке свога Господара? Он је њу учинио славном, Он ју је учинио чистом, Он ју је учинио непорочном. Не окрећи леђа својој жени због њених недостатака. Чујте шта Свето Писмо каже: „Пчела је мала међу крилатим бићима, али њен плод је врхунац сласти”. (Књига Премудрости Исуса Сина Сирахова 11 : 13). Жену твоју створио је Бог. Ти не осуђујеш њу, већ Онога који ју је створио. Шта може жена да учини? Не хвали је због њене лепоте. Похвала и мржња и љубав засноване на личној лепоти извиру из нечистих душа. Трагај за лепотом душе. Подражавај женика Цркве. Спољашња лепота је пуна преваре и разврата и наводи људе на љубомору, а често, на маштање о ружним стварима. А да ли пружа неко задовољство? Можда за месец или два или, у најбољем случају, за годину дана, али не за дуже. Дивљење ишчезава услед блискости. Међутим, зла која настају од спољашње лепоте ипак остају: гордост, лудост, охолост. Међутим, код неке која није лепа, ништа од овога не може да се нађе. Љубав која је започела на здравом тлу остаје трајна и ватрена, јер је загладана у лепоту душе, а не тела. Кажи ми, има ли ишта лепше од неба? Шта је лепше од звезда? Опиши које год хоћеш тело, па ни једно није тако лепо. Причај ми о било чијим очима, нема их које онако светлуцају. Када су звезде биле створене, сами анђели су их посматрали са дивљењем, а и ми их са чуђењем посматрамо, али не са онаквим чуђењем као некада. То је због навике. Ствари нас не узбуђују у истом степену. А колико је то тачније у односу на жену! Па ако неком случајношћу дође још и болест, све је одједном пропало. Тражи у жени нежност, смерност и благост. То су ознаке лепоте. А не треба да тражимо у њој телесну љупкост, нити да је кажњавамо што те љупкости нема, јер она за то није уопште крива. Не. Боље да је уопште не кажњавамо и да не будемо нестрпиви и мрзовољни. Зар не видите како су многи људи, живећи са лепотицама, недостојно завршили свој живот, а колико их је, који су живели са женама не баш велике лепоте, па су доживели изразито дубоку старост у великој радости? Избришимо „ману” о којој је писано, изгладимо „боре” које су њу изнутра наружиле, одбацимо „мрље” које су на души. То је лепота, коју тражи Бог. Потрудимо се да жена буде лепа у очима Божијим, а не у нашим очима.

Новац квари

Не прижељкујмо богатство, ни високе друштвене положаје (који су спољашњи), него тражимо истиниту племенитост, која је у души. Не сме да буде ничији циљ живота да се преко жене обогати. Овакво богатство је ниско и срамно. Не, никако. Нека нико не тежи да се обогати на овај начин. „Јер они који желе да се богате упадају у напаст и замку и многе неразумне и штетљиве жеље које гурају људе у пропаст и погибао” (1. Тим. 6, 9). Не тражи да добијеш од своје жене велико богатство, и видећеш да ће све остало ићи добро. Кажи ми, ко је луд да превиди најважније, да би обратио пажњу на оно што је споредно? А међутим, на нашу жалост, то је оно што се догађа. Да. Ако имамо сина, бринемо се како да му нађемо богату жену, а не како да он развије карактер пун врлине, нити како да се он раз-

вије у личност лепих манира. Међутим, бринемо се како да се он домогне великих пара. Ако се запосли, ми не мислимо о томе како да буде слободан од греха, него како да дође до велике зараде. Све је постало новац, и стога све је искварено и разорено, јер нас је обузела страст за новцем.

Ништа не може да буде боље...

„Па и ви, сваки поједини да воли своју жену као самога себе, а жена да се боји мужа”. (Ефесцима 5, 33).

Заиста, од свих поступака, то је мистерија, стварно велика мистерија, да човек остави онога који му је дао живот и ко га је одхрањивао, и која је претрпела порођајне муке, да остави оне који су га обасули толиким добротинама, оне са којима је био у најприснијој вези, и да се уједини са неким ко му је дотле био непознат, и ко нема ништа заједничко са њим, и да ту жену поштује више него све друге. Заиста је то мистерија. Па ипак родитељи нису ожалостени када се ово дешава, него када се то не дешава. Они су радосни кад се на то троши и расипа њихов новац. Заиста, велика мистерија! И то таква која садржи много мудрости. Мојсеј је пророчки показао да је то тако било од искони. То сада проглашава и свети Павле кад каже: „говорим за Христа и Цркву”.

Ипак, ово није речено само ради мужа, већ такође и ради жене да је он „воли као своје тело, исто као Христос Цркву”, а „жена да се боји свога мужа”. Он не поставља само дужности љубави, него шта? Да се она боји свога мужа. Жена је други степен власти: она не треба да тражи једнакост, јер је она под влашћу главе. Али ни муж да је не омаловажава као да је она у потчињености, јер она је тело. А ако глава презире тело, и сама ће умрети. Стога нека он са своје стране пружи љубав као награду за њену послушност. На пример, нека се руке и ноге и сви остали делови тела посвете служби главе, али нека се глава брине за тело водећи рачуна да оно само у себи има разлог свога постојања. Ништа не може бити боље од ове слоге...

Други брак је уступак

Али кажи, шта ће бити са онима који ступају у други брак? Не говорим да их осудим. Не, никако. Боже сачувај! Јер сам апостол Павле дозвољава други брак, али само као уступак.

Мала црква

Снабди је свачим. Уради све за њу и поднеси тегобе ради ње. Неопходност ситуације то ти налаже. И он (Павле) не сматра за умесно да даје савет, наводећи примере из ванцрквених извора, као што то чини у многим случајевима. Оно што је рекао Исус Христос, тако узвишено и снажно, само је по себи довољно. А нарочито је ово истинито у погледу подчињености (жене): „Човек треба да остави”,

каже Он „оца и матер своју“. Видите, ово је један вански пример. Али Он не каже „и он ће боравити са њом“, него „прилепиће се њој“ и на тај начин показује блискост везе и искреност љубави. Али Он није задовољан са овим. Он иде даље и додаје да би објаснио сву подчињеност жене, да двоје више и нису двоје. Он не каже да су њих двоје „један дух“. Он не каже да су „једна душа“ (јер ово је већ откривено и могуће је за било кога). Него Он каже да су „једно тело“. Жена има другостепену власт, у ствари другачију власт и поседује огромну једнакост у достојанству. Али, истовремено, мужу донекле припада надмоћнија улога. На овоме је засновано благостање домаћинства. Јер свети Павле је узео онај други доказ, пример Христа и Цркве, да би доказао да мужеви не треба само да воле, него и да управљају. „Да би она могла да буде“, каже св. Павле, „света и без мане“. Али реч „тело“ се наводи у вези са љубављу, и израз „прилепиће“ се такође се односи на љубав. Јер, ако је учините „светом и без мане“, све остало ће доћи само од себе. Тражите ствари које припадају Богу, и све остало што припада човеку ускоро ће следити овоме. Поучи своју жену и цела твоја породица ће бити у реду и хармонији. Чујте шта каже св. Павле: „Ако ли жене желе да науче нешто, нека код куће питају своје мужеве“. (1 Кор. 14 : 35). Ако уредимо своју кућу на овај начин бићемо кадри да управљамо и Црквом. Јер заиста, породица је мала Црква. Ми можемо да све друге превазиђемо (у нашем савршенству и угледу) ако постанемо добри мужеви и добре жене.

„Моје сопствено“ — проклети израз

Ако сте склони да примате госте или да приређујете ручкове, ту не би смело да буде ничег неуредног или нескромног. И ако најбеш на неког сиромашног, светог човека који, чим ти крочи својом ногом у кућу, доноси Божији благослов, позиви и њега. А ја ћу додати још једну ствар. Нико од вас нека не жуди да се ожени богатом женом, него радије — сиромашном. Кад она уђе у кућу неће донети велико задовољство својим новцем, јер ако је богата досадиће ти својим приговарањем и постављањем захтева који превазилазе оно што је донела са собом, досадиће својим непоштовањем, претеривањем, јаловим разговорима. Јер она може да ти каже: „Још ништа твоје нисам потрошила. Још увек носим своје сопствене хаљине које сам купила новцем наслеђеним од мојих родитеља.“ Шта говориш, жено? Зар још увек носиш своје сопствено? Шта може бити страшније од оваквог начина изражавања? Ти више немаш ни тело које би било само твоје (јер си га браком дала у заједницу), па зар имаш с в о ј сопствени новац? После брака ви више нисте двоје, него сте постали једно тело, па зар су ваша поседовања раздвојена а не сједињена? Та проклета страст за новцем! Вас двоје који сте постали једно лице, једно живо створење, зар још можеш да кажеш: „моје сопствено“? Ту проклету и одвратну изреку донео је сам Њаво. Ствари које су нам куд и камо ближе и драже од новца, Бог је учинио да заједнички припадају и једном и другом супружнику. Зар, онда, новац да не буде заједнички? Ми не можемо рећи „моја сопствена свет-

лост, моје сопствено сунце, лично моја вода". Све велике ствари су заједничке, па зар не треба и новац да буде заједнички? Нека богатство пропадне хиљаду пута! Или тачније, није богатство само по себи зло, него је погубан онај склоп ума који не зна како да се служи новцем и цени га више од свега осталог на свету.

Дај јој те поуке заједно са осталим (као што сам навео), али учини то са много саосећања. Јер живот у врлини има у себи много тога што је тешко спровести, нарочито за младу и неискусну жену. Кад год њу поучаваш правој мудрости, гледај да и сам будеш смирен и да твоје опхођење буде пуно милосрђа и доброте. Изнад свега, од стране из њене душе појам „моје и твоје". Ако она каже реч „моје", запитај је: „Које ствари називаш својима"? Јер, стварно, ја не знам шта би то могло бити. Што се мене тиче, ја немам ништа као своје сопствено. Како ти онда, можеш рећи „то је моје" када су све ствари твоје? Пусти је нека слободно говори, и нека каже све то. Зар не знаш да се са децом служимо истим методом? Док ми нешто држимо, дете покушава да то брзо зграби и настоји да присвоји још нешто. Ми му то дозвољавамо и кажемо: „Да, ово је твоје, али и то је твоје". Учини то исто и са женом, јер она има ћуд мање-више као дете. Ако она каже „то је моје" ти кажи, „па све је твоје, и ја сам твој". Овај израз није ласкање, него је пун мудрости. Њиме ћеш моћи да стишаш њен гнев, и окончаш њено разочарење. Ласкање је ако човек наступа нечасно имајући на уму подлу побуду. Овде је, међутим, у питању најчаснија побуда. Кажи јој тада ово: „И ја сам твој, дете моје". Св. Павле саветује ово, па каже: „Жена не располаже својим телом, него муж; исто тако и муж не располаже својим телом, него жена" (I Кор. 7, 4). Ако ја не располажем својим сопственим телом, него више ти сама, колико је, онда, још већа твоја власт над мојом материјалном имовином". Ако јој овако говориш, угодићеш јој, отклонићеш њену јарост, постидећеш ђавола, она ће ти више служити него служавка новцем купљена. Са оваквим речима чврсто ћеш је везати за себе. На тај начин научићеш и њу, својим сопственим начином говора, да никада не говори у терминима „моје" и „твоје".

Поука о љубави

И још нешто. Не зови је никада само именом, него додај уз то речи тепања, са пуно поштовања и љубави. Ако јој ти дајеш изразе поштовања, она неће тражити почасти од других. Она неће пожелети похвале од других, ако ужива у похвалама, које долазе од тебе. Њу стави пре свега осталог, у сваком погледу; диви јој се и због лепоте и због осећајности и похвали је. Овако ћеш је убедити да не слуша никога другог, и да не обраћа пажњу ни на кога другог на свету, изузев тебе. Учи је да се Бога боји, и сва добра ће потећи из те лекције као из извора, а кућа ваша биће испуњена хиљадама благослова. Ако тражимо оно што је савршено, онда несавршене и другоразредне благодети долазе саме од себе. Јер, каже Господ: „тражите прво Царство небеско, а све ово додаће вам се" (Мат. 6, 33). Шта мислиш, каква ће деца бити од оваквих родитеља? Какве слуге под оваквим господарима? Какви сви остали људи, који се са њима друже? Неће ли и они

бити добитници безбројних благослова? Обично и слуге стекну особине својих господара, добију и ђуд својих господара, воле исте ствари, које су их они научили да воле, говоре на исти начин и прихватају се истих послова. Ако себе усмеримо у овом правцу и помно проучимо Свето Писмо, у многим стварима ћемо наћи лекцију према којој треба да се равнамо. Тако ћемо моћи да угодимо Богу и да цео овај живот проживимо у врлини и добијемо оне благослове који су обећани онима који Га љубе, међу које, дај Боже да и ми будемо као достојни убројани благодаћу и човекољубљем Господа нашега Исуса Христа, са Којим, заједно са Светим Духом, нека буде слава, сила и част Оцу, сада и у све векове. Амин.

2. КЛИМЕНТ АЛЕКСАНДРИЈСКИ

(«Стромате», књ. 3.)

Брак и безбрачје

Уздржање је обуздавање тела у сагласности са исповедањем вере у Бога. Јер уздржање није само ствар сексуалног самолишавања, него се то односи и на друге ствари за којима душа има грешну жељу, пошто није задовољна са оним најнеопходнијим за живот. Постоји такође уздржавање језика, уздржавање од новца, од жеља. Оно нас не учи само да се вежбамо у самообуздавању. Него је тачније рећи да је уздржање баш то самообуздавање дато нам одозго, пошто је то Божанска сила и благодат. Доследно томе ја морам да изјавим какво је мишљење нашег народа хришћанског о овој ствари. С нашега гледишта ми поздрављамо као нешто благословено уздржавање од брака код оних којима је то дато од Бога. Ми се дивимо и моногамији и томе како високо стоји једини брак, сматрајући да ми треба да заједнички трпимо страдања у браку и да „носимо бремена један другога”²² да не би сваки онај који мисли да сигурно стоји сам пао.²³ А о другом браку Апостол каже — ако изгараш од страсти, жени се.²⁴

Освећење тела и душе

Није у нама само дух који треба да буде освећен, него и наше понашање, наш начин живота и наше тело. Шта апостол Павле мисли кад каже да је жена освећена својим мужем и муж својом женом?²⁵ И шта значе речи Господње упућене онима који су Га питали о разводу: да ли је дозвољено отпустити жену, као што је Мојсеј заповедао? „Због окорелости ваших срца”, вели Он, „Мојсеј је писао ово, али нисте ли читали да је Бог рекао првом човеку — вас

²² Гал 6, 2.

²³ I Кор 10, 12

²⁴ I Кор 7, 9

²⁵ I Кор 7, 14

двоје бићете једно тело? Стога онај који се разводи од своје жене, изузев због прељубе, чини њу прељубницом”.²⁶ Али „после васкрсења”, каже Он, „нити ће се женити нити ће се удавати”.²⁷ Шта више, што се тиче стомака и хране, написано је: „Храна је за стомак, а стомак је за храну; али Бог ће уништити и једно и друго”.²⁸ У овој изреки Апостол напада оне који мисле да могу да живе као дивље свиње и козе, да не би попустили својим физичким апетитима без ограничења.

Ако су неки, као што кажу, већ достигли стање васкрсења, и на основу тога одбацују брак, нека и не једу и не пију. Јер Апостол каже да ће у васкрсењу и трбух и храна бити уништени. Зашто они онда још осећају глад и жеђ и пате од телесних слабости и осталих потреба, које неће притискати човека који је кроз Христа достигао жељно васкрсење? Осим тога, они који иду на богослужење, уздржавају се и од хране и од полног сношаја. „Јер Царство Божије се не састоји у јелу и пићу”²⁹ вели он. И заиста маги се уздржавају од вина и мяса животињског и од полне везе, за време док служе ангелима и демонима. Али као што се смерност састоји од благости, а не од грубог поступања према некоме, тако је исто и уздржавање тајна врлина душе, која се не показује другима.

Има неких који без устручавања кажу да је брак блуд и да је то ђаво измислио. Они гордо говоре да само они подражавају Господа, Који нити се женио, нити је у овом свету било шта поседовао. Они се хвалишу да разумеју Еванђеље боље него ико други. Свето Писмо њима каже: „Бог се противи охолима, а кроткима даје благодат”.³⁰ Осим тога, они не знају разлог због чега се Господ није женио. На првом месту, Он је имао своју Невесту, Цркву; а затим, Он није био обичан човек да би му била потребна нека супруга³¹ по телу. Нити је Њему било потребно да рађа децу, пошто је Он вечан као јединородни Син Божији. Сам Господ је рекао: „Оно што је Бог саставио нека нико не растави”,³² и опет: „Јер као што су у дане пред потопом јели и пили, женили се и удавали, до дана када Ноје уђе у ковчег, и нису знали док не дође потоп, и као што беше у време Лота, тако ће бити и долазак Сина Човечијег”.³³ А да би показао да не мисли на незнабошце Он додаје: „Када дође Син Човечији да ли ће наћи веру на земљи”? И још ово: „Тешко трудним женама и дојиљама у те дане”.³⁵ Сматрам да ову изреку треба разумети алегорично. Разлог да Он није навео рок и оно „време које је Отац одредио Својом влашћу”³⁶ је у томе да би свет могао да продужи своје постојање из поколења у поколење.

²⁶ Матеј 19, 3 — 9

²⁷ Матеј 22, 30

²⁸ I Кор 6, 13

²⁹ Рим 14, 17

³⁰ Јаков 4, 6; I Петр 5, 5

³¹ Пост 2, 18

³² Матеј 19, 6

³³ Матеј 24; 37 — 39

³⁴ Лука 18, 8

³⁵ Матеј 24 : 18

³⁶ Дела ап. 1 : 7

Одговорно очинство

Наше опште доказивање у вези са браком, храмом и другим стварима кретаће се у том правцу да покаже да ништа не треба да чинимо из просте жеље. Наша воља треба да је управљена само на оно што је неопходно. Јер ми нисмо деца жеље (човечије) него воље (Божје).³⁷ Човек који се жени ради тога да би изродио децу мора себе обуздати уздржавањем тако да га не руководи жеља коју осећа према својој жени, коју треба да воли, да би тако изродио децу са целомудреном и обузданом вољом. Јер ми смо научили да не „мислимо о телу да бисмо испунили његове жеље“. Ми треба да „идемо часно као по путу“ који је у Христу и то у просветљеном држању на путу Господњем, „не у пировању и пијанкама, не у блуду и раскалашности, не у свађи и зависти“.³⁸

Међутим, уздржање не треба посматрати само у једној његовој форми, наиме, у односу на секс, него и у односу на сва остала задовољавања за којима душа жуди када није сита са оним што јој је неопходно, већ тражи раскош. Уздржање је у презирању новца, мекуштва, имовине, у малом придавању важности ванском изгледу, у обуздавању језика, савладавању злих помисли. У прошлости неки ангели су били недоследни и били су тако савладани жељом да су пали са неба на земљу.³⁹

Без обзира да ли неко остаје у безбрачности или се веже браком у циљу рађања деце, његов је циљ да остане непопустив према свему што је ниско. Ако може да живи животом дубоке побожности, добиће од Бога велику награду, јер је уздржање и чисто и разумно. Али ако претера у подвизавању које је сам изабрао, да би задобио већу славу, у опасности је да изгуби наду. И безбрачје и брак имају своје различите облике службе и служења Господу. Имам на уму бригу за своју жену и децу. Јер изгледа да је посебна ознака брачног стања у томе да оно даје човеку, који жели савршен брак, могућности да преузме одговорност за све у кући коју дели са својом женом. Апостол каже да се и епископи бирају међу онима који су, управљајући својом сопственом кућом, научили да воде рачуна о целој Цркви.⁴⁰ Нека сваки човек, стога, изврши своју службу у оном у чему је позван,⁴¹ да би био слободан⁴² у Христу и примио одговарајућу награду за своју службу.

У безбрачности може неко да буде и неодговоран

Каже се да је страх од Господа почетак мудрости.⁴³ Но, онај који је савршен све сноси, све верује, свему се нада, све трпи⁴⁴ из

³⁷ Уп. Јован 1, 13

³⁸ Рим 13, 13 — 14

³⁹ Пост 6, 2

⁴⁰ I Тим 3, 4 и сл.

⁴¹ I Кор 7: 24

⁴² I Кор 7, 22

⁴³ Приче Сол. 9, 10

⁴⁴ I Кор 13, 7

љубави, и то не да би удовољио човеку него Богу.⁴⁵ А ипак и похвалу добија по природи ствари, и то не ради његове сопствене користи него ради подражавања и употребе оних који су изразили ту похвалу. Реч која значи „узддржање“ употребљава се такође са другим смислом, и не односи се на онога који је само победио своје страсти, него и на онога који је пун доброте и поседује ризницу разумевања, из које извиру плодови делатности пуни врлине. Тако гностик* никада не одступа од свог начина живота без обзира на опасност. Јер научно поседовање добра је чврсто и непромениво пошто је то наука о стварима божанским и човечанским. Знање, дакле никада не постаје незнање, нити се добро мења у зло. Због тога за гностика јело и пиће и женидба нису главни предмети живота, иако су његови неопходни предуслови. Говорим о браку који је санкционисан разумом и који је усаглашен са правом: јер пошто је учињен савршеним он има апостоле за образац. И права мужевност не показује се у избору безбрачног живота. Баш насупрот, награду у такмичењу добија онај који се извежбао у дужностима мужа и оца и у надзиравању породице, без обзира на уживање или бол — онај кажем, који усред брига за своју породицу остаје неодвојен од љубави Божије и може да се уздигне изнад сваког искушења које му долази и преко деце и жене и слугу и поседа. С друге стране, онај који нема породицу, он у већини случајева, није прошао кроз сито и решето. У сваком случају пошто он мисли само о себи, он је нижи од ожењеног који мада не стиже до свог сопственог спасења тако лако као самац, има барем предност у начину живота и то утолико што донекле одсликава у себи Божији Промисао (у старању за друге).

3. ОТАЦ АЛЕКСАНДАР ЕЛЧАНИНОВ (1881 — 1934)**

Брак и момаштво

Постоји монашки живот и брачно стање. Трећа могућност — девичански живот у свету — крајње је опасан, изложен искушењима и превазилази способност већине људи. Штавише, они који овако живе сами су опасност за своју околину. Арома и лепота девичанства, које, ако су лишене директног религиозног значења, привлаче као „свадбено перје“ јаку пажњу и буде неназидавајуће емоције.

Брак преображава

Брак је откривење и мистерија. У њему ми видимо потпуни преображај људског бића, ширење његове личности, свежу визију, ново појимање живота и кроз то поновно рађање за све у новој пуноћи.

⁴⁵ I Сол. 2, 4

* „Гностик“ може имати негативно значење: секташ који умишља да поседује неко „знање“ Божијих тајни недоступно другима; и позитивно значење: светац са великим знањем од Бога. Овде та реч има позитивно значење. (Примедба прев.)

** Руски свештеник, који је живео у Француској, о. Александар Елчанинов признат је као изванредан духовник. Нарочито је био омиљен код омладине. После његове смрти његова жена Тамара Елчанинов објавила је његов дневник. Наводи су узети из недавног енглеског издања *The Diary of a Russian Priest*, у преводу Јелене Изволски. Енглеско издање је припремио Калистос Тимоти Вер. Тамара Елчанинов је написала увод, а предговор Димитрије Оболенски. Издавач Фабер-Фабер, Лондон, 1967. год.

Наш модерни индивидуализам ствара посебне тешкоће у брачном животу. Неопходан је обостран напор да бисмо их савладали и да бисмо успели да брак буде „ходање у присуству Божијем”. (Једино Црква може да пружи потпуно и стварно решење свих проблема). И ту има нешто, што може изгледати као најпростија ствар, али коју је најтеже постићи — чврста намера да се дозволи сваком супружнику да очува своје право место у браку — да жена смерно преузме друго место, а муж да преузме терет и одговорност главе породице. Ако постоји оваква чврста намера и жеља, Бог ће нам увек помоћи да идемо тешком стазом, стазом мучеништва — јер песма „свјати мученици” се пева током опхода на венчању — али такође и стазом живота што даје најсилнију радост.

Брак и као телесна љубав, је врло велика тајна и мистерија. Кроз њега се постиже најреалнији и у исто време и најмистериознији од свих могућих облика људске повезаности. А квалитативно брак нам омогућује да превазиђемо сва обична правила људских односа и да уђемо у област чудесног и надчовечанског.

У телесној љубави, поред њене вредности по себи, Бог је дао људском роду да буде саучесник у Његовој свемоћи: човек ствара човека, нова душа долази на свет.

Пун распон живота

Човек улази дубоко у саму структуру света једино кроз породицу. Ни човек, а још мање жена, не поседује апсолутну моћ над другим партнером у браку. Принуда која се врши над вољом другог — чак и у име љубави — убија саму љубав. И тако настаје питање: треба ли се покорити принуди ако она прети ономе што је најдрагоценије? Неизмеран број несрећних бракова резултат је баш овога — што сваки супружник сматра да је он или она власник вољеног бића. Ово је узрок скоро свих тешкоћа у брачном животу. Највећа мудрост у браку састоји се у давању слободе вољеној личности. Јер наш људски брак је копија небескога брака између Христа и Цркве, где постоји апсолутна слобода.

Жена је названа „слабији сасуд”. Ова „слабост” састоји се у томе што је она заробљена природним, стихијским снагама у њој и изван ње. То резултира у неадекватној самоконтроли, неодговорности, страствености, слепилу у доношењу суда. Ретко која жена да је слободна од свих ових мана. Она је увек роб својих страсти, својих нерасположења, својих жеља. Једино у хришћанству жена постаје једнака са човеком, пошто зна да потчини свој темпераменат вишим начелима и тако стиче умереност, стрпење, способност да разумно мисли, мудрост. Тек тада постаје могућно пријатељство са мужем.

Како је тужно и непотпуно девојаштво, а колико се пуноћа живота налази у животу удате жене. Никаква љубавна веза не може да замени брак. У љубавним доживљајима људи се виде са најлепше стране: у своме блистању и цветању, а ипак — свако је за себе. Оваква љубавна авантура пружа обманиву, увећану слику реално-

сти, а живот обоје заљубљених је неизбежна поза, иако наивна и разумљива.

Само у браку људска бића могу потпуно познавати једно друго — кроз чудо осећања, додир, кроз виђење личности другог — и то је исто толико чудесно и јединствено колико је чудесан и јединствен доживљај богопознања за једнога мистика. Ово је разлог да човек пре брака лебди негде изнад живота, и посматра га само споља. Само у браку он понире у живот, улази у њега кроз личност другог бића. Ово уживање у стварном знању и стварном животу даје нам осећање постигнуте пунине и задовољства, што нас чини бога-тијим и умнијим.

Деца

И та пунина бива још дубља када изрони из нас двоје — сје-дињених и помирених — неко трећи, наше дете.

Али из овога настају непремостиве тешкоће: уместо сложене пуноће овде обично настају заједнички неспоразуми, протести и скоро неизбежно одвајање тога трећег од нас. Брачни пар не може постати савршена тројица. Зашто то тако мора да буде? Да ли је овај промашај неизбежан? Можемо ли учинити нешто да спречимо овакав ток ствари? То што смо донели на свет, део је нас самих, од нашег тела и крви и душе. У детету ми препознајемо своје сопствене навике и склоности — откуда онда неслагање, одвајање? Ја мислим да ће савршен брачни пар родити савршено дете, које ће се даље развијати по законима савршенства. Али ако у брачном животу једног пара постоји неразрешен сукоб, нека неслога, дете ће бити изданак ове неслоге и оно ће је продужити. Ако смо ми само привидно измирили наше антагонизме и нисмо их превазишли подижући се на виши ниво, ово ће се одразити на детету.

Још једно објашњење: у детету, заједно са душом и телом, које је примило од нас, налази се још нешто што је битно: јединствена и непоновива личност са својим сопственим путем.

За васпитање деце је најважније да виде да њихови родитељи воде интензиван унутарњи живот.

Породични проблеми

Наравоученије из породичних свађа: оне често настају због жениних прекора, које муж нерадо подноси, без обзира што их је, можда, и заслужио (гордост). Неопходно је да се открије основни узрок ових прекора. Они најчешће потичу отуда што жена жели да јој муж буде бољи него што је он у стварности, што она од њега тражи сувише много, дакле што пада у неку врсту идеализације мужа. У оваквим приликама, жена постаје мужевљева савест и он мора да прихвати њене прекоре као такве. Човек има тенденцију, нарочито у браку, да пусти да ствари иду како иду, да буде задовољан са емпи-риским фактима. Жена га одвлачи од овога јер она од свога мужа очекује нешто више. У овом смислу породичне несугласице, ма ко-

лико то изгледало чудновато, служе као доказ да је брак „успео” (а не само планиран): и у новом бићу, у које су се две личности спојиле, жена игра улогу савести.

Због тога су, понекад, свађе и корисне људима који су блиски једно другом: пламен свађе сажеже све безвредне ствари које су довеле до огорчења и неразумевања, нагомиланих током дужег времена. После узајамног објашњења и узајамне исповести долази осећање потпуног мира и спокојства. Све је разјашњено, ништа више не притиска нашу душу. Тада је ослобођен највећи дар душе: долази до везе једног са другим, и долазимо до тога да говоримо о најдивнијим стварима, стижемо до пуног јединства душе и ума.

Љубав је гозба

У браку, празнична радост првог дана треба да траје кроз цео живот. Сваки дан треба да буде празник. Сваки дан муж и жена треба да изгледају једно другом као нова, изванредна бића. Једини начин да се то постигне је да једно и друго продубљивају свој духовни живот и одлучно раде на задатку самоусавршавања.

У браку је тако дивна само љубав, а страшан је само губитак љубави. А понекад она нестаје због таквих ситница — да ми морамо управити све наше мисли и напоре у правцу овог циља (а такође у правцу „Божанског”). Све остало доћи ће само по себи.

Скица једне проповеди о браку

Теза: Брак је Богом благословено друштво: Кана Галилејска, „рађајте се и множите се” (Пост, 1, 28), света тајна брака, обред венчања. Све је тако дивно.

Антитеза: „Добро им је ако остану као што сам ја” (1 Кор. 7, 8); сточетрдесет и четири хиљаде девственика „који су искупљени са земље” и „што се не окаљаше женама” (Откр. 14, 3—4). „Има ушкопљеника који су сами себе ушкопили ради Царства небескога” (Мат. 19, 12). Нема светитеља који су се прославили својим породичним врлинама.

Синтеза (али не потпуна, јер још ништа није испуњено до савршенства, све је прожето грехом, укључујући и брак): Адам и Ева су створени пре пада; „Песма над песмама”; симболизам Еванђеља: „свадебна гозба”; младожења и невеста — Христос и Црква, — ово је велика тајна” (Еф. 5, 32).

III

КАНОНСКО ПРАВО

Православно канонско право има у својој основи збирку старих текстова у којима се огледа дисциплина и пракса првог милениума хришћанске историје. То су:

- Канони Седам васељенских сабора;
- Правила која су издали неки месни или обласни сабори, који су касније постали опште-прихваћени, и
- канони Отаца Цркве, тј. збирка савета и препорука, које су издали поједини Оци а које су потврдили Сабори.

Шести васељенски сабор (Канон 2) такође потврђује, као ауторитативну збирку састављену од 85 „Апостолских канона”, који представљају дисциплину Антиохијске цркве у четвртом веку.

Већина ових текстова преведена је на енглески, а на српски превео је Никодим Милаш, епископ далматински: **Правила Православне Цркве с тумачењем**. (Нови Сад 1895—1896).

Ови текстови сачињавају основ свих модерних правилника и законика, које су усвојили разни православни патријархати и аутокефалне цркве. У земљама у којима је Православље било, или је још увек, религија већине, држава их је такође прихватила за руководна начела свог сопственог законодавства.

Чак и површно читање ових канонских текстова открива да они нису ни систем ни зборник закона, него пре пригодна правила, која се односе на разне видове хришћанског живота. Нека од њих се односе на ситуације које се не дешавају у данашњем свету. Друга разматрају вечне вредности и, стога, морају остати као базни критериј нашег личног живота. Црква и, пре свега, епископи, одговорни су за тумачење и примену канона на савремене проблеме, када се они појаве.

Као „стуб и утврђење Истине”, Црква мора увек остати доследна сама себи у ширењу и одбрани Истине, која је вечна и непроменлива. Међутим **средства** за изражавање и заштиту Истине неизбежно се мењају у свету који се мења. Због овога обавезна законска снага појединих канонских прописа може и да олабави, када Црква дође до закључка да Истина или социјалне вредности, које су ови текстови некада изражавали, могу да буду на други начин боље брањени. На пример, нико данас неће захтевати да Канон 54. Шестог васељенског сабора, који забрањује брак два брата и две сестре, буде строго примењиван, јер он очигледно изражава друштвена схватања једног другог времена, и у њему није садржана нека друга, трајна вредност, било Божанске или човечанске природе. Осавремењивање и преглед неважних и неприменивих канона биће на дневном реду предстојећег Сабора православне Цркве.

У међувремену Црква мора да тумачи каноне у њиховој садањој форми. При томе она увек има на уму **основне елементе хришћанске вере**: јер само зато што канони одражавају веру, они уживају неприкосновен ауторитет. И заиста, многи од њих су били управо издати у циљу изражавања ове вере, и не могу да се олако узимају.

Православна Црква је, углавном, веома строга у примени древних правила на чланове свештенства, који су позвани да проповедају Еванђеље другима, не само речима, него и примером свога живота. У односу на световњаке она се служи благим начелом „икономије”, узимајући у обзир људске околности и разумевајући њихов тешки положај.

Наводимо избор канонских текстова који илуструју став Цркве према питањима која се тичу брака.

1. Брак је частан

Ако би неко осуђивао брак... на њега анатема (Сабор у Гангри, канон 1).

Ако неко остане у девичанству или практикује уздржавање, не улазећи у брак зато што га се гнуша, а не због лепоте и светости девичанства, на њега анатема (исти сабор, канон 9).

Ако се неко од оних који живе девичанским животом ради Господа, охоло односи према онима који су у браку, нека му буде анатема. (Исти сабор, канон 10).

Ако нека жена напусти свога мужа и реши да оде од њега због тога што се гнуша брака, на њу анатема (исти сабор, канон 14).

2. Јединство вере: предуслов

Није дозвољено да православни човек или жена ступи у брак са јеретиком. Међутим, ако се овако нешто ипак деси, овакав брак је ништаван и треба да се поништи... Али ако је неко, ко је до овог момента био неверник и није био уврштен у стадо православних, склопио законити брак, и тада један од њих изабрао прави пут и светлост истине а други остане у везама заблуде... дозвољено је да жена нехришћанка заједно живи са верујућим човеком, или човек неверник са верујућом женом. Нека се не разводе, сагласно божанском Апостолу, јер је „муж који не верује посвећен верном женом, и жена која не верује мужем“ (1 Кор. 7, 13—15). (Шести васељенски сабор, канон 72.)

3. Одвраћање од накнадних бракова

Правило тражи годину дана изопштења за оне који ступају у брак по други пут. Друге власти траже и две године. Они који ступају у брак и по трећи пут, врло често су искључивани из Цркве на три или четири године. Такви бракови се сматрају за полигамију, па чак и за блуд... Таквим не треба одмах дозволити приступ у Цркву, него им дозволити да две или три године само слушају службу (заједно са катихуменима), али им не дати причешће. Тек када покажу плодове покајања, биће причешћени (канон 4. св. Василија Великог).

Други брак не добија венце у Цркви, таквом браку се ускраћују пречисте Тајне за две године. У случају трећег брака нека буду одлучени од Цркве за пет година (св. Никифор Исповедник, патријарх цариградски, канон 2).

Ми изјављујемо, а ово је опште мишлење и суд, да почев од ове 920 године, нико се не сме усудити да ступи у четврти брак, и да ће, ако зажели да живи у таквој вези, бити искључен из сваке црквене светковине и чак му неће бити допуштено да уђе у свети храм све док се буде налазио у реченом саживљењу... Такође, снисходећи људској слабости... ми наређујемо следеће у вези трећег брака:

— Ако је човек достигао узраст од четрдесет година и жели да се ожени по трећи пут, може то да уради, али му се неће дозволити причешће све до његове педесете године, а чак и онда неће приступити причешћу у било које време, већ једино на дан васкрсења Господа нашег Исуса. А ми издајемо овај пропис за оне који нису имали деце из претходних бракова. Али ако су имали деце из претходних бракова, трећи брак није дозвољен после четрдесете године.

— Ако је човек стар 30 година, има децу из претходних бракова и жели да по трећи пут ступи у брак, нека буде одлучен од причешћа до четрдесете године, а онда нека буде достојан ове Тајне само три пута годишње: једанпут на дан васкрсења Христа Господа нашег, други пут на Успење наше Пресвете Владарке Богородице, а трећи пут на Рождество Христа Господа нашег. Ако он није имао деце, а пошто је добра ствар желети децу, трећи брак ће бити опроштен под условом одржавања епитимије према досадашњим правилима (Цариградски сабор 920 г., такође познато као „Томос јединства“) — (скраћени превод са грчког).

4. Поновно ступање у брак после развода условљено је епитимијом

Она која је напустила свог мужа, блудница је ако је отишла другоме. Стога, ако је напустила свог мужа без разлога, он заслужује опроштај, а она казну. И опроштај ће му бити дат да би могао остати у заједници са Црквом. Али онај који напусти своју закониту жену и узме другу, крив је за прељубу, према речи Господњој. А према одлуци наших Отаца, они који су такви морају бити „плачушчи“ годину дана, „слушачи“ две године, „метанисачи“ три године, а у седмој години нека стану са вернима и буду достојни причешћа (Шести васељенски сабор, канон 87).

5. Ожењено свештенство

Ако неко стоји на становишту да није по закону узети причешће од жељеног свештеника, анатема на њега (Сабор у Гангри, канон 4).

Пошто нам је познато да је по традицији правило Римске цркве да они који се сматрају достојнима да приме ђаконски или свештенички чин, треба да обећају да неће даље да живе са својим женама, ми, држећи се древног апостолског савршенства и поретка, хоћемо да законити бракови оних који су у светом чину буду од сада и надаље чврсти, да ни на који начин не раскидају заједницу са својим женама, нити да их лише узајамне телесне везе у одређено време. Стога, ако се неко нађе достојан да буде рукоположен за

ипођакона, или ђакона, или свештеника — не треба никако да му се забрани прихватање оваквог начина, због тога што живи са својом женом — да не би нанели неправду браку који је Бог установио и благословио Својим присуством, као што каже Еванђеље: „Што је Бог саставио, човек да не раставља” (Мат. 19, 6). А Апостол каже: „Сви да поштују брак и брачна постеља да буде неокаљана” (Јевр. 13, 4), а на другом месту: „Јеси ли се привезао за жену? Не тражи развод (1 Кор. 7, 27) (Шести вас. сабор, канон 13).

6. Свештеницима и њиховим женама није дозвољено поновно ступање у брак

Онај који је, после крштења, био двапут жењен или је имао наложницу, не може да постане епископ, свештеник или ђакон, или уопште члан клира (Апост. канон, 17).

Онај који се оженио удовицом, или распуштеницом или блудницом, или робинjom или глумицом⁴⁶ — не може постати ни епископ, ни свештеник, ни ђакон, нити уопште члан клира (Апост. канон 18).

7. Чланови клира не могу ступати у брак после рукоположења

Од оних који су неожењени примљени у клир, ми одређујемо да се могу, ако то желе, женити само чтеци и појци. (Апост. канон 26).

Ако се свештеник ожени, да буде рашчињен (Сабор у Неокесарији, канон 1).

Пошто је у апостолским канонима прописано да се, од оних који су неожењени ступили у клир, могу женити само чтеци и појци, ми, држећи се овога одлучујемо да одсада није по закону дозвољено да ипођакон, ђакон или свештеник, после рукоположења склапа брак. Али ако се он усуди да то учини, нека буде свргнут. И ако неко од ових који ступају у клир зажели да се привеже некој жени законитим браком пре него што буде рукоположен за ипођакона, ђакона или свештеника, нека то и учини (Шести вас. сабор, канон 6).

8. Неожењени епископи

Жена онога који је уздигнут у епископско достојанство одвојиће се од свога мужа по узајамној сагласности и после његовог рукоположења и устоличења за епископа, нека ступи у манастир удаљен од седишта епископа и тамо нека живи од издржавања епископовог. И ако се нађе да је достојна, она може да буде унапређена у достојанство ђаконисе (Шести вас. сабор, канон 48).⁴⁷

⁴⁶ У древно доба сматрало се да робови и глумци неизбежно воде развратан живот.

⁴⁷ Ми смо раније разматрали историјске разлоге који објашњавају зашто је Црква, у 6. и 7. веку, престала да дозвољава да ожењени људи буду епископи. Овај канон о коме је реч, који наизглед говори против начела о нераскидивости брака које је иначе јасно изражено на другом месту, ретко је примењиван. Уместо овога, кандидати за епископат бирани су између целибатних или удоваца.

9. Венчање — (некада) законски обавезно

У стара времена однос према усвајању деце био је доста равнодушан и сматрало се да у томе нема ништа лоше ако се усвајање обави без молитве и свештенодејства. Такође није била уведена никаква строга обавеза у вези са браком, и дозвољавало се да се он склапа без благослова. Међутим, ако би се и могао да нађе разлог који би објаснио овакво стање ствари у прошлости, нема разлога зашто бисмо ми занемарили било коју од ове две установе пошто смо, милошћу Божијом, достигли виши и светији ниво друштвеног живота.

Ми смо, стога, прописали да усвојење детета треба да се обави уз усрдну молитву (Новела 24). Ми сада такође наређујемо да брак треба да буде потврђен свештеним благословом, а уколико брачни пар избегне овај свети обред, њихов заједнички живот неће уопште бити сматран за брак, нити ће имати законску снагу. Јер, осим безбрачности и брака, уопште не постоји неки трећи начин поштеност живота. Да ли желиш да ступиш у брак? Мораш се покорити брачним законима. Не желиш да ступиш у брак? Онда буди у безбрачности, али немој да квариш брак и немој да се правиш као да си у безбрачности. (Цар Лав VI 886 — 912, Новела 89., издата пре царевог трећег и четвртог брака).

IV

ЛИТУРГИЧКА ТРАДИЦИЈА

Брак и свето причешће према св. Симеону Солунском (+ 1420)

Свети Симеон, архиепископ солунски, аутор је познатог тумачења разних црквених служби и светих тајни, онаквих како су се служиле у његово време. После описа обреда венчања, молитава које је говорио свештеник и заједничког изговарања Молитве Господње, свети Симеон продужава:

„И одмах после тога (свештеник) узима свети путир са пређеосвећеним дарима и возгласи „Пређеосвећене светиње светима“. И сви одговарају „Један је свет и, један је Господ“, јер је једини Господ освећење, мир и веза Његових слугу, који склапају брак. Свештеник тада даје свето причешће, да би њихово венчање било достојно а њихов брак ваљан. Јер Света Евхаристија је савршенство свих тајни, печат сваке мистерије. А Црква је у праву да припреми Божанске даре ради спасења и благослова брачног пара. Јер сам Христос, који нам је дао ове дарове и који лично је Дар с неба, дошао је на свадбу у Кани Галилејској да утврди мир и слог у браку. Тако они који ступају у брак треба да буду достојни Светог Причешћа. Они мора да буду уједињени пред Господом у Цркви, која је Дом Божији, јер су они деца Божија. У Цркви, где је Бог тајновито присутан у Дарима, где нам се Он нуди и у којима је Он непрестано међу нама.

После тога свештеник им такође даје да пију из заједничке чаше (путира) док се због Најсветијих Дарова поје „примићу чашу спасења” и као знак радости, која долази од сјединења са Богом и због тога што свадбена радост долази од мира и слоге, које су примили на венчању.

Међутим, онима који нису достојни Светог Причешћа, на пример онима који ступају у брак по други пут, и осталима, не дају се Божански Дари, него само обична чаша као делимично освећење, као знак искрене привржености и везе са Божијим благословом”.

(Против јереси и о божанском храму, глава 282; Патрологиа Грека Мињ, том. 155 кол. 512 — 513)

Summary

This is the translation into Serbian of the book **MARRIAGE: AN ORTHODOX PERSPECTIVE** by Rev. Father John Meyendorff, Professor of Patristics and Church History at St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary in New York.

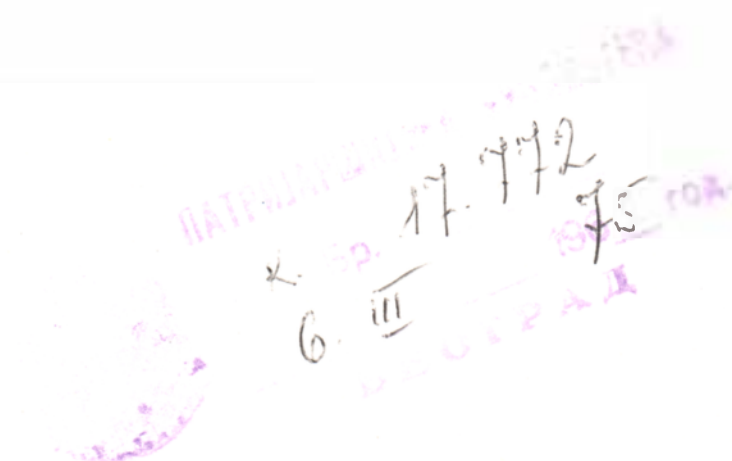
The book was published by St. Vladimir's Seminary Press in 1970. This translation was done by Jovan Olbina.

Теолошки потледи

БЕРСКО
НАУЧНИ
ЧАСОПИС

БРАК
У
СВЕТЛОСТИ
ПРАВОСЛАВНЕ
ТЕОЛОГИЈЕ

3 '74

Теолошки погледи

версконаучни часопис

Издаје:

Православље —
Новинско-издавачка установа
Српске патријаршије

с благословом

ЊЕГОВЕ СВЕТОСТИ

АРХИЕПИСКОПА ПЕЋКОГ

МИТРОПОЛИТА

БЕОГРАДСКО—КАРЛОВАЧКОГ И

ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ

ГОСПОДИНА ГЕРМАНА

Уредивачки одбор

Епископ марчански др Данило
(главни и одговорни уредник)

др Чедомир Драшковић

Димитрије Калезић

др Душан Кашић

др Лазар Милин

др Емилијан Чарнић

Секретар Уредивачког одбора

Радомир Ракић

Технички уредник

Градимиr Станић

Часопис излази четири пута годишње

Цена једном примерку 15.— динара

Годишња преплата: за нашу земљу 50.—
динара, претплата за иностранство
6,00 САД долара

Претплату слати на текући рачун: Право-
славље — Новинско издавачка установа
Српске патријаршије, број жиро рачу-
на 60811-620-16-300-7153-170129 Београд „за
Теолошке погледе”

Уредништво и Администрација часопи-
са: 11000 Београд, ул. Седмог јула 5,
Патријаршија

Теолошки погледи

версконаучни часопис

Издаје:

Православље —
Новинско-издавачка установа
Српске патријаршије

с благословом

ЊЕГОВЕ СВЕТОСТИ

АРХИЕПИСКОПА ПЕЋКОГ

МИТРОПОЛИТА

БЕОГРАДСКО—КАРЛОВАЧКОГ И

ПАТРИЈАРХА СРПСКОГ

ГОСПОДИНА ГЕРМАНА

Уредивачки одбор

Епископ марчански др Данило
(главни и одговорни уредник)

др Чедомир Драшковић
Димитрије Калезић

др Душан Кашић

др Лазар Милин

др Емилијан Чарнић

Секретар Уредивачког одбора

Радомир Ракић

Технички уредник

Градимиr Станић

Часопис излази четири пута годишње

Цена једном примерку 15.— динара

Годишња преплата: за нашу земљу 50.—
динара, преплата за иностранство
6,00 САД долара

Претплату слати на текући рачун: Право-
славље — Новинско издавачка установа
Српске патријаршије, број жиро рачу-
на 60811-620-16-300-7153-170129 Београд „за
Теолошке погледе”

Уредништво и Администрација часопи-
са: 11000 Београд, ул. Седмог јула 5,
Патријаршија

На основу мишљења Републичког секретаријата за културу
СР Србије, 413-181/73-02 од 19. III 1973. године не плаћа се порез на
промет.

На основу мишљења Републичког секретаријата за културу
СР Србије, 413-181/73-02 од 19. III 1973. године не плаћа се порез на
промет.

THEOLOGICAL VIEWS

A quarterly published in Serbian
with summaries in English.

Publisher: »ORTHODOXY«,
the Publishing Institution of the Serbian
Orthodox Church.

Annual subscription
for abroad: U\$ 6,00

Address:

Theological Views, 7 July No. 5,
11000 Belgrade, Yugoslavia